

Bakı xəbərləri

səh. 256. “Sovet Syezd”: Bakı Neft Sənayeçiləri Qurultayının rəhbər orqanı olan Bakı Neft Sənayeçiləri Qurultayı Şurası.

“Benkendorf”: XIX əsrin axırlarında – XX əsrin əvvəllərində Abşeronda neft hasilatı ilə məşğul olan şirkət nəzərdə tutulur.

“Kaspi-Çernomor Yoldaşları”: Abşeronda fəaliyyət göstərən neft şirkəti.

“Kaspi yoldaşları”: Bakıda və Abşeronda neft istehsalı və ticarəti ilə məşğul olan şirkət.

“Bakı Neft Yoldaşları”: Bakıda XIX əsrin axırlarında qurulan neft istehsalı şirkəti.

“Bu xüsusda əmri-aliləri müstədadır əfəndim.”: “müstədadır” sözü qəzetdə təhrif edilmişdir.

Çərşənbə, 16 aprel 1919-cu il, nömrə 158

AZƏRBAYCAN*Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir*

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Çarşənbə, 15 rəcəbül-mürəccəb sənə 1337. 16 nisan 1919 sənə.

Türk və İslamlaşma müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalənin mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 1 manat.

Abunə şəraiti: Bakı üçün 1 aylığı 20 rublə, 2 aylığı 35 rublə, 3 aylığı 50 rublə. Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 25 rublə, 2 aylığı 45 rublə, 3 aylığı 60 rublə. Elan fiati: birinci səhifədə sətiri 4 rublə, axırncı səhifədə sətiri 3 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 2 rublə.

QİSMİ-RƏSMİ**Dövlət Müfəttişliyinə əmrnamə**

Donskoy Darülfünun tələbəsi Ağacəfər Mustafayev Dövlət Müfəttişi İdarəsində xüsusi işlər məmurluğuna təyin edilir.

Dövlət Müfəttişi vəzifəsini ifa edən:
Əliağa Həsənov

YENİ KABİNƏ

Həmən iki ay qədər tul [uzun] çəkən ağır və əziyyətli böhran bitdi. Böhranın bu qədər tul çəkməsinin səbəbi – necə ki, keçənlərdə bir kərə dəxi yazmışdıq – Kabinənin müştərək olmaq lüzumu keyfiyyətindən vücuda gələn əngəllər idi. Kabinə düzəlməsi öhdəsinə həvalə edilmiş olan Nəsim bəy həzrətləri koalisiyon şəraitini riayəyə məcbur olduğundan, istədiyi adamlardan Kabinə düzəltməyə məşğul olmaq əvəzinə, portfelləri partiya fraksiyaları arasında paylaşdırmaq işinə məşğul idi. İş çətinə salan dəxi bu paylaşma məsələsi idi. Hər bir paylaşmada hər tərəfi razı salmaq çətin bir əmr [iş] olduğu üçün bu paylaşmada da bir

tərəfdən paylaşanların hamısı olmasa da əksəriyyətin razılığı və digər tərəfdən dəxi paylayanın özünün məqsədi hasil olmaq üçün bir bu qədər vaxt əlləşmək lazım gəldi.

Madam ki, paylaşma bitib Kabinə əmələ gəldi, deməli, paylaşanların əksərinin razılığı və paylayanın da məqsəd və arzusu əmələ gəldi. Öylə də oldu. Yeni Kabinəyə – siyasi dildə deyildiyi kimi – Parlaman fraksiyalarının əksəri bəyani-ətimad edib razı qaldıqlarını izhar etdilər. Bunlar “Müsavat”, “Əhrar”, Sosialistlər bloku, Əqəliyyəti-milliyə [Milli azlıqlar] və erməni fraksiyaları idi. “İttihad” sabiq Kabinə elanında olduğu kimi, bu Kabinə elanı bə'dində [sonrasında] dəxi etimadnamə bəyanından çəkindi və yeni təşəkkül etmiş “Bitərəflər” fraksiyası dəxi “İttihad” gedən yol ilə getdi.

Əcəba, partiyalıq əksəriyyətinin etimad və rızasına məzhər [nail] olan bu yeni Kabinə ümuri-dövlətə [dövlət işlərinə] və tərzi-idarəmizə partiya xaricində nəzərlərlə baxan camaatın dəxi rızası və hüsn-rəğbət ilə qəbul oluna bilərmə?

Bu suala cavab vermək üçün əvvəlcə görək o nəzər sahiblərinin ki partiya xə-

ricindədirlər, etimad və rızası nə ilə hasil ola bilər.

Partiyalara mənsub olanların etimad və rızası Kabinədə o və ya bu partiya adamlarının miqdarına və portfellerin o tövr və ya bu tövr bölünməyinə bağlı isə, partiya xaricində olan camaatın rəğbət və rızası, əvvəla, Kabinə əzalarından [üz-lərindən] hər birinin iqtidarca məşhur və mərufluğuna [tanınmışlığına] və saniyə [ikinci olaraq] Kabinə rəisinin deklarasiyasında elan etdiyi yolların və xətti-hərəkətin kifayət verə bilən dərəcəsinə bağlıdır.

Yeni Kabinəmiz içində öylə əzalar var ki, ümuri-dövlət işində bilümmum [ümumiyyətlə] və öhdələrinə götürmüş olduqları Nəzarət [Nazirlik] işlərində bilxüsus [xüsusilə] iqtidar və bacarıqları ilə camaat arasında məruf və məşhurdurlar. Bu əzaların kimlərdən ibarət olduğunu burada sadalamağı, məlum səbəblərə görə, namünasib bilməklə bərabər, hərbiyyə işlərimizi təkrar öhdəsinə götürmüş olan general Səməd bəy [Mehmandarov] həzrətlərinin dövlətimizin istinadgahı olan ordumuzun təşkil və tənziyi ilə camaat arasında layiqli şöhrət qazanmış olan adını xüsusi surətdə zikr etməyi özümü-zə caiz bilir.

Daxiliyyə Nəzarəti kimi mühüm və böyük bir Nəzarətin dəxi Kabinə rəisi olmaq münasibətilə keçənlərdə haqqında xüsusi bir məqalə yazmış olduğumuz Nəsim bəy həzrətlərinin yədi-idarəsinə [idarəsinə, əlinə] keçməsi də camaatı kifayətləndirəcək və rızasını mövcub olacaq [razılığına səbəb olacaq] əhvallardandır.

Bununla belə, yeni Kabinəmiz içində ümuri-dövlət işində iqtidar və bacarıqları hələ camaatca bəlli olmayanlar dəxi vardır. İştə, bu yeni nazirlərimizin dövlət və məmləkət mənafeyi yolunda sərf ediləcək səylərindən “gələcək göstərər” deməyib də, bu gün bir təsəlli olmaq üçün bu nazirlərin xətti-hərəkəti müxtəsər də olmuş olsa cızılmış olan deklarasyona müraciət etməlidir [edilməlidir].

Deklarasyon denilən hökumət bəyan-naməsi, ümum Kabinənin nə yolda işlə-yəcəyini bildiren ümumi bir proqramdır. Dünən Parlamən kürsüsündən eşitdiyimiz bu proqram, ümuri-idareyi-dövlət [dövlət idarəçiliyi işləri] üçün lazım olan bugünkü yolları ümumiyyətlə göstərmək və istiqlalımızı hər günə [hər cür] təcavüzatdan qorumaq vədindən əlavə, bu gün bizi xüsusi surətdə maraqlandıran Lənkəran məsələsi ilə dövlətlilərin əsgərliyə ciddiyətlə cəlb edilməsi fəqərəsini [məsələsini] dəxi tezliklə həll edəcək deyə məxsusən xatırlaması hər kəsi qənaətləndirəcək dərəcə müvafiqi-məramdır [məqsədəuyğundur]. Bəyannamədən bəhs edərkən bunu da burada zikr etməyi lazım bildik ki, bəyannamədə Lənkəran məsələsi keçdikdən sonra, Parlaməndə “Bəs Qarabağ məsələsi?” deyə nida və sədalar qalxdığını kamali-təəccüblə eşitdik və bu səslərin, deyil erməni məbusları tərəfindən, bəlkə müsəlmanlardan olan bitərəflər tərəfindən gəldiyini anlayıb heyran [heyətdə] qaldıq.

Qarabağ məsələsi, Azərbaycan dövləti nöqtəyi-nəzərinə həll edilmiş bir məsələdir. Bizcə daha bu xüsusda bir məsələ ola bilməz. Gəncə məsələsi, Bakı

məsələsi olmadığı kimi, Qarabağ məsələsi də yoxdur. Olmayan halda nədən ötrü bu məsələ bəyannaməyə salınmalı idi ki, bunu bitərəflər tələb edirdirlər?

* * *

Məmləkətində əksəriyyət təşkil edən Azərbaycan türk və islamı nöqtəyi-nəzərinə dəxi on nəfəri türk və iki nəfəri xarici olan Kabinənin surəti-heyəti qənaətbəxş bir dərəcədədir. Üç Müsavat, iki sosialist, bir Əhrar, dörd partiyasız, iki erməni və bir rusdan təşəkkül etmiş olan Kabinəmizdə daşnak fırqəsinə mənsub Azərbaycan naziri olması bizi heç də təşvişə salmaz. Biz bu yol ilə əvvəla haqq və ədalət tərəfdarı olmağımızı və saniyə [ikincisi], erməni milləti ilə türk milləti arasında olan bəzi etimadsızlıqları bərtərəf etmək [aradan qaldırmaq] və bu iki milləti biri-birinə isinişdirmək lüzumunu, hər iki millətin mənfəəti olduğu üçün mülahizəyə alıb da bu işi ümum aləm qabağında şərəf və heysiyyətimizi artıran bir əməl hesab edirik.

Fəqət daşnak və ümum erməni nazirlərimizdən də bizim böyük umacağımız və tələblərimiz vardır ki, bunlardan ən ümdəsi etibarımıza layiq olmaq və bunda baqi [daimi] qalmaqdir. Eyni umacaq və tələbimiz dəxi rus nazirindədir. Ümidvarıq ki, yeni rus nazirimiz, keçən Kabinəyə daxil olan Protasov məsləkli olmayıb da, Azərbaycan istiqlalına sadıq bir nazir olaraq bizi sevindirəcək və etimadımızı həm özünə, həm də ümum [bütün] Azərbaycan ruslarına qarşı bərkidəcəkdir.

Ən böyük ümidimiz, əlbəttə, yeni Rəisi-vükəla [Baş nazir] olan Nəsim bəy həzrətlərinin dövlət və məmləkətimiz mənafeyi yolunda göstərəcək olduğu səbat və mətanətinə bağlıdır. Buna əmin olub da bu mühüm işdə müvəffəqiyyətlərini dilərik.

Hacıbəyli Üzeyir

YENİ KABİNƏ ƏZALARI [ÜZVLƏRİ]

Baş vəzir və Daxiliyyə naziri – Nəsim bəy Yusifbəyli (Müsavat)

Xariciyyə naziri – Məhəmmədyusif Cəfərov (partiyasız)

Hərbiyyə naziri – General Səməd bəy Mehmandarov (partiyasız)

Ədliyyə və Məsai [Əmək] naziri – Aslan bəy Səfikürdlü (sosialist)

Maliyyə naziri – Əliağa Həsənov (partiyasız)

Ticarət və Sənəət [Sənaye] naziri – Ağa Əminov (Müsavat)

Ziraət [Əkinçilik] naziri – Aslan bəy Qardaşov (Əhrar)

Posta-Teleqraf naziri – Camo bəy Hacınski (sosialist)

Dövlət müfəttişi – Nəriman bəy Nərimanbəyov (Müsavat)

Ümuri-Xeyriyyə və Nəfiə [Sosial Təminat] naziri – Viktor Klenevski (Rus-Slav)

Səhhəti-Ümumiyyə [Xalq Səhiyyəsi] naziri – Dastakov (Erməni Milli Komitəsi)

Portfelsiz nazir – Xoren Amaspor (Daşnak)

Maarif və Ədyan [Dinlər] Nəzarəti – Münhəll [boş]

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ-MƏBUSANINDA

14 nisan iclası

İclas doktor [Həsən bəy] Ağayevin sədarətilə saat 12-də açılaraq yeni Rəisi-vükəlanın [Baş nazirin] təzə Kabinə təşkili haqqındakı məktubu oxunur. Bədəhu [sonra] növbədəki məsələlərin müzakirəsinə keçilərək, saat 3 radələrində, gec olduğu üçün, saat 6-yədək tənəffüs elan edilir. Tənəffüsdən sonra iclas saat 7-dən də bir qədər keçmiş açılaraq söz yeni Kabinə rəisi Yusifbəyli Nəsim bəy həzrətlərinə verilir.

Yusifbəyli (Mərkəzdən və soldan şiddətli alqışlar içərisində kürsüyi-xitabətə çıxaraq şu nitqi irad edir [nitqi söyləyir]) – Möhtərəm məbuslar!

Əmrinizlə təşkil etdiyim hökumət, üzərinə nə qədər ağır və nə qədər böyük bir məsuliyyət almış olduğunu anlayır. Doğrudur, Azərbaycan milləti istiqlaliyyətini elan etdiyi bu az bir zamanda yar və əğyar [dost və düşmən] nəzərində müstəqil olmağa layiq bulunduğunu göstərdiyindən, bugünkü hal və mövqeyimiz iki ay əvvəlindən daha mətin və daha sağlamdır. Əvət, 10 aydan bəri bir əmri-vaqe [fakt] olan müstəqil Azərbaycan bu gün düvəli-müəzzəm [böyük dövlətlər] tərəfindən dəxi hüsn-qəbul ərafəsində bulunduğuna və Azərbaycan türklərinin yaxın bir zamanda dünyanın bilcümlə mədəni millətləri ailəsinə daxil olacağına ümidimiz qəvidir [möhkəmdir]. (Mərkəzdən alqış)

Bu böylə olacaq idi. Çünki Azərbaycan türkləri yekvücdə olaraq erkək [kişi],

qadın, gənc, ixtiyar, fəqir və zəngin, fəhlə və rəncbər, "Müsavat", "Əhrar", "Sosialist", "İttihad", xülasə bütün millət tənivahid [vahid bir bədən] kimi istiqlaliyyətimizi mühafizə etməyə yəmin etmişdir. (Mərkəzdən və soldan alqış)

Çünki millətin şu əzminə bilavasitə şahid olan böyük və demokratik İngiltərə komanda heyətinin aldığı təəssüratı qərəzsiz, mübaligəsiz Parisdə iniqad edən məhkəməyi-kübraya ərz edəcəyi şübhəsizdir. Əvət, əfəndilər, bunlar həp doğrudur.

Məmafih [bununla belə], bu gün qarşımızda istiqlalımızla bərabər, tamamiyyəti-mülkiyyətimizi [ərazi bütövlüyümüzü] təmin etmək üçün həlli bəklənən bir çox məsələlər vardır. Hökumət bir an əvvəl məzkur [deyilən] məsələlərlə məşğul olmağı kəndisi üçün ən mühüm və müqəddəs vəzifələrdən ədd [hesab] edir.

Məlumunuzdur ki, Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsini təşkil edən Lənkəran qəzası hələ yabançılar əlindədir. Yüz minə qədər vətəndaşlarımızın həyatlarına, irz və namuslarına təərrüz [təcavüz] edilir. Azərbaycanın Tiflis və İrəvan vilayətlərində bulunan hissələrinə göz dikənlər dəxi vardır.

İştə, bu məsələləri həll etmək, həm də son imkana qədər sülhən [sülhlə] həll etmək, hökumətin ümdə və əsas vəzifələrindəndir. (Sağdan: Qarabağ! Qarabağ!) Hökumət inanmaq istəyir ki, Azərbaycanın bu haqqı-sərihi [açıq-aşkar, mübahisəsiz haqqı] bugünlərdə Tiflisdə iniqad edəcək [toplanacaq] konfransda dəxi qomşularımız tərəfindən təslim və qəbul olunacaqdır. Çünki biz biliriz ki, bizim kimi, qomşularımız dəxi bizimlə

sülhlə yaşamaq istəyirlər. Mavərayi-Qafqazda [Zaqafqaziyada] təşəkkül etmiş cümhuriyyətlərin istiqbalı [gələcəyi] işbu cümhuriyyətlər arasında sülh və səlahin [əmin-amanlığın] davamına bağlıdır. Bu isə hər kəsin haqqı kəndisinə verilməklə mümkündür.

Qomşulardan bəhs edərəkən bir-iki söz Dağıstan Cümhuriyyəti xüsusunda ərz etmək istədim.

Əfəndilər! Dağlılar İttifaqı Cümhuriyyəti ilə bizim aramızda itilaf deyil, heç bir günə [heç bir cür] ayrılıq-qeyrilik belə təsəvvür oluna bilməz. Şimali Qafqaz azərbaycanlıların vətəni, Azərbaycan şimali qafqazlı dindaşlarımızın yurdu, ocağı məsəbəsinədir [yerindədir]. Məlumı-alilərinizdir, Denikin orduları Şimali Qafqazın üzərinə hücum edərək cəsur və şücaətli dindaşlarımızın qarlı dağlarını al qanlara boyayıb, onları və onlarla bərabər bizləri yenidən təhti-əsəratə [əsərat altına] almaq fikrindədirlər. Halbuki bu işin o qədər qolay olmadığını Qafqaz qartalları şu günlərdə o qasiblərə [qəsbkarlara] qanlı dərslər verməklə isbat edirlər. Şu arslan mücahid qardaşlarımız bilməlidirlər ki, hər zaman biz onlarla bərabəriz.

Möhtərəm əfəndilər! Digər qomşularımızla dəxi şimdüyə qədər olduğu kimi sülh və müsəlimətlə [asayışla] yaşayacağız. Sevgili Azərbaycanımızın şan və heyisiyyətini mühafizə etməklə bərabər, hökumət, qomşular arasında zühur edən cümlə məsələlərin sülhlə həll edilməsi tərəfdarıdır. Bunu biz böylə bilir və qomşularımızın dəxi böylə düşünəcəklərinə şübhə etmiriz. Təbii, bu sülh və səlahin başqa şəraiti [şərtləri] dəxi vardır.

O da əqəliyyətdə [azlıqda] qalan millətlərin haqqını tanımaqdır. Zülüm və istibdad altında yaşayıb da "inarodes" namı təhtində [altında] bir əsrdən bəri maddətən və mənən bir çox təzyiqlərə məruz qalan Azərbaycan türkləri Azərbaycan daxilində bulunan bütün vətəndaşlarına bir gözlə baxmaqla, hər kəsin kəndi dilində yazıb-oxumasına, kəndi dilini və kəndi milliyyətini mühafizə etməsinə müsaidsə etməzsə, tarixi bir səhv yapmış olar. Onun üçün hökumət, sevgili Azərbaycanımızın cümlə vətəndaşlarımız üçün həqiqi bir vətən olmasına çalışacaqdır.

Böyük dünya yangınının doğurduğu anarşinin nəticəsi olaraq zühur edən buğz [kin] və ədavətin önünü almağa və təkrar yenə meydan verməməyə səy və iqdəm ilə [çalışmaqla], hökumət bu kimi milli xüsumət və təərrüzlərə [düşmənçilik və təcavüzlərə] heç bir vəchlə yol verməyəcəkdir.

Burada torpaq məsələsindən, əmələ məsələsindən uzun-uzadıya bəhsə lüzum görməyirəm. Çünki rəncbərə torpaq, fəhləyə iş məbusan əksəriyyətinin [Parlament üzvlərinin əksəriyyətinin] şüarı olduğundan, təbii, hökumətin dəxi şüarı olacaqdır.

Torpaq məsələsini qəti surətdə həll etmək, təbii, milləti behəqq [layiqiylə] təmsil edəcək Məclisi-Müəssisan haqqıdır. Bu xüsusda bugünkü hökumətin üzərinə ancaq bir vəzifə tərəttüb edir [düşür]. O da məsələni ətraflı hazırlamaq, torpaq işlərinə dair bütün vəsaiqi [sənədləri] cəm və təlif etmək [toplamaq və tərtib etmək] və bu surətlə Məclisi-Müəssisanın heyni-iniqadında [açılışı vax-

tında) şü ağır və mühüm məsələnin qolaylıqla həll edilməsinə müavinətdə bulunmaqdan ibarətdir.

Bununla bərabər, gərək torpaq və gərək əmələ məsələsində bir ixtilaf zühur edərsə, hökumət hər zaman zəhmətkeşlərin hüququnu müdafiə edərək onların tərəfində bulunacağını vəd eylər. *(Mərkəzdən və soldan alqış)*

Hökumət əmələnin haqqı-səyini [zəhmətinin haqqını] müdafiə və kəndisini sığorta üçün qanunlar hazırlayacaq.

Məbus əfəndilər! Hürriyyəti-kəlam, hürriyyəti-mətbuat, hürriyyəti-ictima [söz azaldığı, mətbuat azaldığı, toplaşma azadlığı] mədəni və demokratik bir dövlət təşkilinin şəraitə-əsliyyəsidir [əsas şərtlərindəndir]. Bu xüsusda zənn edərəm hər kəsdən biz irəli getdik. Azərbaycanda görülən şü hürriyyətlər dünyanın heç bir tərəfində mövcud deyildir. Hökumət, təbii, müqəddəs olan bu hürriyyətləri mühafizə edəcəkdir. Hər kəs nə yazarsa yazsın, hər kəs nə istərsə söyləsin, nərədə ictima edərsə etsin. Yalnız bir məsələ vardır ki, ona əl uzatmağa təhəmmül ediləmməz [dözülə bilməz]. O da Azərbaycanın istiqlaliyyəti məsələsidir. *(Ümumi sürəkli alqış)*

Şü istiqlaliyyəti, millətin şü müqəddəs və məşru [qanuni] haqqını təhqir etdirməməyə, şü ülvi hissiyyətinə toxundurمامağa hökumət var qüvvəsi ilə çalışacaqdır. *(Mərkəzdən, soldan alqış)*

Bu məsəlinin [çalışmanın] məcrayi-təbiisində [öz təbii axarında] və bir intizam daxilində cərəyanı üçün hökumət yaxın vaxtlarda müəyyən bir qanun layihəsi tərtibi ilə təsvib [bəyənmə] və təsdiqinə təqdim edəcəkdir və böyləliklə şü mü-

qəddəs hürriyyətlərdən sui-istimal [sui-istifadə] edənlər məmurların deyil, ədliyyə məhkəmələrinin adılanə və qanuni qərarlarına tabe tutulacaqlardır.

Əfəndilər! Bu hürriyyətlərin ən müqəddəsi məlumi-alilərinizdir ki, hürriyyəti-viddani-şəxsiyyə və məsuniyyəti-beytiyyədir [mülkiyyət toxunulmazlığı hüququdur]. Təbii, əqidə və viddana aid məsələlər üçün demokratik cümhuriyyətimizdə kimsə təqib ediləmməz. Burada diqqətə şayan [diqqətəlayiq] bir cəhət vardır ki, o da bütün Cümhuriyyət daxilində məzkur [deyilən] hürriyyətləri anlayaraq mühafizə edə biləcək zəbtiyyə [asayış] və polis məmurları bulunmasıdır.

Hökumət bu dəvairə [dairələrə, idarələrə] millətin münəvvər [ziyalı] fikirlərini dəvət etməyə təşəbbüs edəcəkdir. Hər gah bu xüsusdakı dəvət qəbul edilməzsə və bu dairələr ləyaqətli əllərə tövdi olunmazsa [tapşırılmazsa], millət əfradı [fərdləri] bu yolda yapılan qanunsuzluqlardan, haqsızlıqlardan xilas olammaz.

Hökumət bu babda [bu barədə] əlindən gələni əsirgəməyəcəkdir. Məmafih [bununla belə], bu xəstəliyin önünü almaq üçün hökumət başqa çarələrə dəxi təvəssül [müraciət] edəcəkdir.

Məlumi-alilərinizdir ki, hər hangi bir sui-istimalın [sui-istifadənin] önünü almaq üçün ən qəti və yeganə çarə onu doğuran səbəbləri izalə etməkdən [aradan qaldırmaqdan] ibarətdir. Bunun böylə olduğunu isbata hacət belə yoxdur. Binaənileyh [ona görə], hökumət hər xüsusda və bilxassə ümuri-daxiliyyədə [xüsusilə daxili işlərdə] ilk öncə mövcud əsbabın [səbəblərin] izaləsi fikrinə çalışacaqdır. Şöylə ki, bir an əvvəl zemstvo

idarələrini [yerli özünüidarə qurumlarını] vücuda gətirmək və bu vasitə ilə cümlə məmurları hökumətin nəzarət və tərəssüdümdən [diqqətli baxışından] məəda [əlavə], əhalinin dəxi müraqibəsi [nəzərdiqqəti] altına almaq. İştə bunun üçün zemstvo idarələrini sürəti-mümkünə ilə [mümkün qədər sürətlə] meydana gətirməyə hökumət təşəbbüs və mövcud şəhər idarələrini həyata dəvət edəcəkdir. Və bununla bərabər, hökumət məmləkətin təqsimati-idarəsini [inzibati bölgüsünü] dəyişdirməyə müsaidənizlə iqdam edəcəkdir [başlayacaq, təşəbbüs edəcək].

Təbii, sui-istimalatla mübarizənin başqa çarələri dəxi vardır.

Ən müəssir [təsiri] çarələrdən biri də cinayət işləyənləri qanunən təqiblə, canilərə, hər kim olursa-olsun, cəzayi-səzasını [layiqli cəzasını] verməkdir. Hökumət bu xüsusda üzərinə düşən vəzifəni ifa edəcəkdir.

Bu cəzalar dəxi, əlbəttə, ədalət və həqqaniyyəyə istinad edilməli və hər dürlü səhv və qərəzdən bəri [uzaq] bulundurulmalıdır. Bunun üçün də ədliyyə məhkəmələri əhaliyə daha yaxın və milli bir ruhda olmalıdır. Bu xüsusda dəxi hökumət bir yenilik, bir əsəri-təcəddüd [yeniləşmə əsəri] göstərməyə və tez bir zamanda müməyyiz [yaxşını pisdən seçən] hakimlərin ədliyyə məhkəmələrinə cəlbinə çalışacaqdır.

Möhtərəm əfəndilər! Hökumət bütün səyini bir an əvvəl Məclisi-Müəssisan toplamağa həsr edəcəkdir. Bunun üçün komisyona qəbul edilmiş olan intixabat layihəyi-qanuniyyəsinin [seçki qanunu layihəsinin] tezliklə Məclisdən keçirilməsini arzu ediriz.

Möhtərəm məbuslar! Məlumunuzdur, istiqlalımız, istiqlalımız [gələcəyimiz] həp maarifə bağlıdır. Əgər milli maarifimiz, milli məktəbimiz tərəqqi etməzsə, bizim üçün fəlah [qurtuluş] və nicat ümidi qalmaz. Hökumət bunu bilir. Bunun üçün ibtidai təhsilin ümumi olmasına əsas hazırlamağa və işbu eylüldən [sentyabrda] etibarən mütəəddid [çoxsaylı] ibtidai məktəblər açmağa təşəbbüs edəcəkdir. Sənaye məktəblərinə ayrıca diqqət edəcəkdir. Mövcud edadilərdən bir qismi tədricən milliləşdiriləcək, digər qismi isə qeyri-müslim çocuqlar üçün rus lisanında ibqə ediləcəkdir [davam etdiriləcəkdir]. Hər millətin kəndi lisanında oxumasına heç bir mane olmadığından, onların çocuqları üçün hökumət hesabına məktəblər açılacaqdır. Edadi məktəblər bulunmayan məhəllərdə [yerlərdə] yenilərini açmağa müsariət ediləcəkdir [tələsiləcəkdir].

Müəllimlərə olan ehtiyacımızı rəf [aradan qaldırmaq] üçün kafi miqdarda darülmüəlliminlər [pedaqoji məktəblər] açmaqla bərabər, xaricdən dəxi müəllimlər dəvət etməyə hökumət çalışacaqdır.

Dərs kitablarımız dəxi azdır. Maarif Nəzarəti bunun çarəsini düşünəcəkdir. Şimdiden mütəəddid komisyona təşkil edilmişdir. Bir taqım kitab intixab [seçilmiş] və tərtib edilmişdir. Bunların təb'inə [nəşrinə] müstəcələn şüru edərək [təcili surətdə başlayaraq], eylülə qədər lüzum görülən kitabları kamilən ehzar [hazırlamağa] və tədarükə səy edəcəkdir.

Hökumət ali təhsili dəxi düşünmüşdür. Bunun üçün ali ziraət [kənd təsərrüfatı] məktəbi qanun layihəsi təsvibinizə

[təsdiqinizə] təqdim edilmişdir. Tiflisdə bulunan Mavərayi-Qafqaz Darülfünununun [Zaqafqaziya Universitetinin] paytaxtımıza nəqli üçün müzakirata girişilərək, eylül ibtidalarında [sentyabrın əvvəllərində] tədrisatə burada davam edilməsinə səy və iqdām edilməkdədir. Darülfünunumuzda, təbii, lisanımızın, tariximizin, ədəbiyyatımızın inkişafına xidmət edə biləcək kürsülər [kafedralar] açılacaqdır.

Məbus əfəndilər! İstiqbalımızın [gələcəyimizin] təmini üçün başqa tədbirlər ittixazı da [tədbirlər görülməsi də] lazımdır. O da iaşə, ticarət və maliyyə işlərini yoluna qoymaqdır. Ərz etdiyim bu işlər bir-birinə sıxı-sıxiyə bağlıdır.

İaşə məsələsi Azərbaycanda şimdi başqa bir rəng almışdır. Müharibədən dolayı başqa məmləkətlərdə olduğu kimi, bizim vətənimizdə dəxi bütün ticarət inhisar altına alınmışdı. Nəticədə, təbii, süni olsa da böyük bir dairə [idarə], hətta İaşə Nəzarəti namı ilə başqa məhəllərdə [yerlərdə] olduğu kimi bizdə də bir Nəzarət [Nazirlik] təşkil edilmişdi. Məqsəd xüsusi ticarətə yol verməyərək, əhalinin iaşəsinə həsr-i diqqət etmək idi. Bunun üçün daxili və xarici ticarəti dövlət kəndi öhdəsinə almışdı. Bu üsulun nə qədər müzirr və vəxim [zərərli və təhlükəli] nəticələr verdiyi məlumunuzdur. Bittəbi [təbii olaraq], Azərbaycan Hökuməti bu üsuldan vaz keçdi. Daxildə ticarəti yenedən ehyaya [canlandırmağa] çalışdı.

Şimdi hökumətin öhdəsinə düşən bir vəzifə varsa, o da əşya fiyatlarının həddindən ziyadə yüksəlməməsi üçün bazara kafi miqdarda əmtəə və ərzaq çıxararaq, tüccarla [tacirlərlə] rəqabət et-

mək və mümkün olduğu qədər Azərbaycana xaricdən ərzaq və əmtəə cəlb etməkdir. Bu isə artıq Ticarət Nəzarətinin işidir. Ona görə hökumət İaşə Nəzarətini ləğv edərək, bu Nəzarətin bəzi vəzifələrini Ticarət Nəzarətinə tövdi etməklə [tapşırmaqla] iktifa edəcəkdir [kifayətlənəcəkdir].

Möhtərəm məbuslar! Şu çəkdiyimiz bahalıq və bundan dolayı keçirdiyimiz sıxıntı həp ticarətimizin mehəri-əslisində [əsil mehərində] cərəyan etmədiyindəndir. Bunun da səbəbi məlumdur.

Bizim sərvətimiz, rifahi-halımız həp neft ticarətinə bağlıdır. Halbuki neftimizin ən böyük bazarı olan Rusiyanın yolu bağlıdır. Bazar açılmazsa, biz güclük çəkəcəyiz. Digər tərəfdən də, Rusiyanın bizim neftimizə ehtiyacı o dərəcədədir ki, bizimlə anlaşmazlar, bizimlə bir “modus vivendi” vəz [tətbiiq] və təyin etməzlərsə, Rusiya üçün olduqca böyük və təhlükəli müşkülət zühur edə biləcəyi bədihidir [aşkardır]. Binaənileyh [ona görə], hərəgah Astraxan tərəfindən bizə ticarət qapılarını açmaq təklifi vüqubularsa, müəyyən şəraitlə qəbul edə bilərik.

Filhəqiqə [doğrudan da], bizim üçün Rusiyanın daxili işlərinə qarışmağa haqqımız yoxdur. Rusiyada hangi firqə qalib gələcək, hangi adamlar iş başına keçəcəkdir, bu bizim vəzifəmiz deyil, böyük, hür Rusiyanın kəndi işidir. Biz Rusiya dövləti ilə hər zaman sülh və səlahla [əmin-amanlıqla], dostanə keçinmək istəyirik. Yalnız bir məsələ var ki, Rusiya (bolşevik Rusiyamı, menşevikmi, yoxsa [başqa] birimi olsun) bizim daxili işlərimizə qarışmamalıdır. Biz Rusiyadan yalnız bu-

nu tələb edirik. Bu da bizim haqqımız olduğunu, təbii, kimsə inkar etməz zənn edəriz. (*Markəzdən, soldan alqış*)

Bunun üçün Rusiya ilə hər bir ticarətə girişməyi, münasibati-dostanə [dostluq münasibətləri] təsis etməyi Azərbaycan Hökuməti hər zaman kəndisinə borc biləcəkdir. Astaraxan yolu açılsa, iki yüz milyon puta balıq [çatan] neftimizi ixrac edə biləcəyimizdən, nəticədə iki milyard qədər bir para Azərbaycana daxil olmuş bulunacaqdır. Əgər nefti yalnız kəndi paramıza satarsaq, şimdüyə qədər buraxdığımız paranın cümləsini toplamış olacağımızdan, nəticədə, təbii, paramızın etibarını yüksələr, məta və ərzağın fiyatı düşər, həyat və məişətimiz kəndi məcrayı-əslisinə övdət edər [təbii yoluna qayıdır]. O vaxt ümuri-maliyyəimiz [maliyyə işlərimiz] dəxi yoluna girər. Bu gün olduğu kimi, gərək burada və gərək Tiflisdə hesabsız kağız paralar buraxmağa artıq məcburiyyət qalmaz. Hələ bu iki "emissiya" – bu, artıq təhəmmül ediləcək [düzüləcək] hallardan deyildir. İki yerdə para çıxarmaq heç bir zaman, heç bir məmləkətdə görünməmiş bir işdir. Hökumət bu hala bir an əvvəl xitam verməyə təşəbbüs edəcəkdir.

Möhtərəm əfəndilər! Dəmiryollarımızda dəxi islahə möhtac bir çox cəhətlər vardır. Bu xüsusda hökumət çalışır və çalışacaqdır. Yalnız bir məsələdən bəhs etmək istəyirəm. O da Ələt-Culfa dəmiryoludur. Bu yola hökumət pək ziyadə əhəmiyyət verir. Bu iş üçün hökumət sizdən para istəyəcəkdir və bu yolun qəribən [yaxın vaxtda] başa gəlməsinə səy edəcəkdir. Bundan başqa torpaq və şose yollarımız dəxi vardır. Bunlar da təmirə möhtacdır. Bu yol-

larımız mətlub [arzuolunan] dərəcədə olmazsa, nə poçtamız işlər, nə də əhalimiz bunlardan istifadə edə bilər.

Möhtərəm məbus əfəndilər! Ərz və tedad etdiyim [saydığım] şu tədabirin [tədbirlərin] ifa və icrası bizim varlığımız və qüvvətli bulunmamızla mümkün ola biləcəkdir. Bunu birdəfəlik bilməliyiz. Qüvvətli olmazsaq nə hürriyyətimiz olar, nə də istiqlalımız. Onun üçün hərbi işimiz hökumət təşəbbüsünün üssi-əması [əması, bazası] olacaqdır. Əsgərimizin ehtiyacına, ləvazimatına hökumət ayrıca diqqət və ehtimam edəcəkdir [qayğı göstərəcəkdir].

Əsgərlik kimi müqəddəs vəzifənin ilk əvvəl zənginlərin, qəvilərin [güclülərin], ziyalıların övladlarının vəzifəsi olduğunu hökumət onlara anladacaqdır. (*Ümumi sürəkli alqış, Qara bəy [Qarabəyli] yerindən: Böylə...*) Bundan boyun qaçıran bulunarsa, lazım gələn cəza veriləcəkdir.

Xülasə, əfəndilər! Təkrar edirəm, hər şeydən əvvəl istiqbalımız qüvvətə və millətin əzminə möhtacdır. Birincisi, Hərbiyyə nazirimizin müqtədir və təcrübəli əllərində olub, ikincisi isə sizin əlinizdədir.

Əfəndilər! Təşkil etdiyim hökumət, aranızda bulunan bütün firqələri ehtiva etməyir. Onun üçün, təbii, müxalifətdə qalanlar dəxi sizin aranızda olacaqdır. Mən ancaq bir şeyə əminəm, o da istiqlaliyyət məsələsində olan birliyinizdir. Bu məsələdə mənimlə və təşkil etdiyim hökumətlə həmrəy olmayan bir zatın belə bulunmadığını bilir və bunun üçün də var qüvvəmlə və böyük imanım ilə çalışacağımı vəd edirəm. (*Səslər: Qarabağ, Qarabağ məsələsi? Ümumi, şiddətli və sürəkli alqış.*)

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ**Bolşeviklərin hərəkatı**

London – İngiltərə Hərbiyyə Nəzərətinin bolşeviklər haqqında yazdıqları “Ağ kitab”da bolşeviklər məzalimi [zülümləri] haqqında bir çox məlumat verilir. Bu kitabda 1918-ci sənədə bolşeviklərin hərəkatı barəsində İngiltərənin bir çox rəsmi məlumatı vardır. Bu “Ağ kitab” bolşeviklərin göstərdikləri dəhşət və fəlakəti təsvir edir. Dekabrda Moskvadan hərəkat etmiş olan bir ingilis afiseri [zabit] xəbər verir ki, Moskvada minlərlə əhali asılmaqla edam edilmişlərdir. Bolşeviklər axır zamanlar qurşun sərf etməyə “müqəssirləri” asırlar. Həman afiser bunu da əlavə edir ki, Pskovda bolşeviklər 50 afiseri tutub, sonra mişarla parça-parça etmişlər. Yekaterinodarda olan ingilis konsulu xəbər verir ki, hər bir işğal edilmiş şəhərdə bolşeviklər yüzlərlə əhalini qətl edirlər, afiserlərin çiyinlərindən çinlərini çıxarıb bədənlərinə mıxlayırlar.

Lloyd Corc sülh haqqında

Lloyd Corc Parlamanda 300 nəfər üzvə cavab verdiyi zaman izhar etmişdir ki, ümumi seçkilərdə sülh haqqında verilən vədlərinin hamısını əmələ gətirmək niyyətindədir.

Lloyd Corcun teleqrafı

Lloyd Corc Avamlar Kamerası üzvlərinin teleqrafına cavab olaraq Kennedi Consa göndərdiyi teleqrafda deyir ki:

“Mən və mənim yoldaşlarım seçicilərimizə verdiyimiz vədlərin hamısını

əmələ gətirmək niyyətindəyəm. Biz hər bir vaxtda hərəgah məmləkətimizin rəyinə görə lazım olarsa, öz vədələrimizə vəfa etməyə hazırıq.”

Müharibə zərəri

Paris müxbiri xəbər verir ki, zərərlərin verilməsi haqqındakı məsələnin maliyyə cəhətinə dəxli olan və hal-hazırda alınan təkliflərin həll edilməsini təsəvvür etmək əsası vardır. Xəbər verildiyinə görə, Almanyanın müharibə zərərlərinə məsul olduğu etiraf edilmişdir. 1919 və 1920-ci illərin müddətində Almaniya bir milyard ingilis lirəsi verməlidir.

Odessanın alınması

Parisdən xəbər verirlər ki, Moskvadan alınan teleqrafda Odessanın Şura və Ukrayna əsgərləri tərəfindən işğal edildiyi xəbər verilir. Londondan xəbər verilir ki, Odessanın Müttəfiqlər tərəfindən təxliyə edildiyi rəsmi surətdə təsdiq edilir.

Müttəfiq əsgərləri

Londondan xəbər verirlər ki, Çörçill Londondan xəbər verirlər ki, Çörçill suala cavab olaraq demişdir ki, bu ayın müddətində Misirə və İstanbula külli miqdarda əsgər göndəriləcəkdir. Bundan əlavə, orada çoxdan bəri məzuniyyətsiz qalan əsgərləri əvəz etməkdən ötrü may, iyun və iyul aylarında lazımı qədər əsgər göndəriləcəkdir.

Dörd dövlət nümayəndələri

Parisdən xəbər verirlər ki, bu gün dörd dövlət nümayəndələri siyasi məsələlər müzakirəsinə məşğul olmuşlardır.

QARS ƏHVALINA DAİR

İngiltərə ilə Fransa Vilhelmin məsul olduğunu etiraf [qəbul etməklə], onun tələb edilməsinə və beynəlmüttəfiqin [müttəfiqlərarası] məhkəməyə verilməsinə razı olmuşlardır. Amerika Vilhelmin məsul olduğuna razı olmuşsa da, lakin onun məhkəmə ilə təqib edildiyini təqdir etməyir.

SÜLH ƏTRAFINDA

- Parisdə “Matin” qəzetəsinin müxbiri Lloyd Corc ilə müsahibədə bulunmuşdur. Lloyd Corc mümaileyhə [adı çəkilən şəxsə] demişdir ki, o, Pişonun rəyinə şərik olur və sülh şəraitini Pasxa bayramları üçün hazır olacaqdır. Mümkündür ki, aprelin axırlarında, yaxud mayın ibtidalarında [əvvəllərində] Müttəfiqlər Almaniya nümayəndələrini sülh imza etməyə dəvət edəcəkdirlər.

- Parisdə ciddi surətdə şayiət dövrən edir [şayiələr gəzir] ki, Amerika Rəisi-cümhuru Vilson Avropadan çıxmaq istəmişdir. Bəzi nümayəndələrin sülhün bəzi xırda məsələlərinə diqqət vermələri sülh şəraitini tərtibinin təxirə sərbəb olmuşdür. Sülh şəraitini tezliklə bitirmək əvəzinə, öylə nitqlər söyləyib və öylə hərəkatlərdə bulunmuşlar ki, onların vüquna [meydana gəlməsinə] imkan verilməməli imiş. Cümə günü müttəhid [birləşmiş] iclas vaqə olaraq, hazır edilmiş daklad orada istəmə ediləcəkdir [dinləniləcəkdir]. Bəzi nikbinlər deyirlər ki, o vaxtdək sülh müahidənaməsi [sazişi] də hazır ediləcəkdir.

İngilis qüvveyi-əsgəriyyəsi [hərbi qüvvəsi] Qafqaziyada asayışı təmin etmək məqsədilə gəldi. Qars Şurası ümum əhali üçün işbu məcburiyyətində ifayə-xidmət edib yardım etməyə dəvət olunmuşdu. O bunu yapmadı. Asayiş təmin edib əhalini rahat saxlamaq əvəzində, Qars Şurası əhali arasında qarışıqlıq saldı. Şimdi bu Şura ingilis komandanlığı tərəfindən əzəl olunmuşdur [işdən kənarlaşdırılmışdır]. Bundan sonra idarə büsbütün ingilis komandanlığı əlində olub, Qars nahiyəsi, hökumət və idarə onlar tərəfindən tərtib və tənzim olunur. Əhali ingilis komandanlığı tərəfindən olan hər bir əmrə itaət etməlidir. İngilis komandanlığı əhaliyə kəndi əvvəlki yerlərində iqamətgah verib, onların orada rahat yaşamasını mümkün etməyə çalışacaqdır. Silah daşıyanlar kəndilərini ingilis komandanlığı əmrinə müğayir [zidd] bulunmaqda göstərən mücazətə [cəzaya] düçar olacaqlar.

Əhali kəndi evlərinə və yaxud onlara göstərilən məxsusi yerlərinə övdət edib [qayıdıb] yaşayacaqlar. İşbu elanatda olan qanunları davami bir hökmdə deyildirlər. Qəti surətdə hər məsələ Sülh Konfransında yalnız təyin oluna bilər.

Əhali kəndi yerlərinə övdət edib zəxirə [ərzaq] əldə etməyə çalışacaqdır. Hər kəs bu məqamda ona yardım göstərməyə məcburdur. Hər bir millət üzərində ingilislər bir gözlə baxacaqdırlar.

[Qars] nahiyəsi mirliva general [general-mayor] Devi təhti-idarəsində [idarəsi altında] olub, onun hər bir əmri icra olunmalıdır. Onun əmrinə mütabiq [uyğun] müamilə [rəftar] etməyənlər mücazət olurlar [cəzalanırlar].

Sülh Konfransı hər bir millətin istiqbalını qərar etdiyində, onların göstərdiyi müamələni nəzəri-diqqətə alıb ona görə davranar.

*İmza: Qafqaziya İngilis ordu
Baş komandanı
general Tomson*

QƏZETƏLƏRDƏN

Rusiyada

Samara – Xüsusi işlərə görə Samara varid olmuş [gəlmiş] Ufa bolşevik komitəsinin üzvü xəbər verir ki, Ufada Kolçak dəstələrinin yardıqları cinayət bu vaxta qədər Belı [Ağ] qvardiyanın yapıdığı cinayətlərin hamısını ötmüşdür. Kolçak dəstəsi bütün əməlləri və Şura hökuməti ixtiyarında olan məmurların həpsini asıb öldürmüşlərdir. Ufa kəndçi və əmələ qanı ilə boyanmışdır. Şəhərdə həyat əsəri yoxdur. Əhali çox pərişandır. Kolçak əsgəri dəstələri ancaq afiser hissələrindən ibarətdir. Cəbrən [zorla] cəm edilmiş olan kəndçilər ya qaçırlar, yaxud Şura qoşunları cərgəsinə keçirlər. Hətta Kolçak qoşunları ricət etdikdə [geri çəkildikdə], Kolçak ordusundan 150 nəfər bolşeviklərə mülhəq olmuşlardır [qoşulmuşlar].

Kiyev – Odessa altında qəti surətdə pərişan edilmiş olan düşmənlər külli ləvazimi-hərbiyyə buraxaraq qaçmışlardır. Odessadan çıxarılmış olan düşmənlər Tatarqadını kənddə özlərinə xəndək hazırlayıb oradan müharibəyə başlamışlardır. Qırmızı qoşunlar Odessaya daxil olmuşlardır.

DAĞISTAN ƏHVALI

Mütərikə

Aprelin 10-da Qroznı şəhərində Denikin başda olmaq üzrə, Könüllü ordu nümayəndələri Müttəfiq dövlət komandanlığı və Dağıstan millətləri nümayəndələrinin müşavirəsi olacağı haqqında general Prjevalskinin Dağıstan Hökumətinə verilən təklifinə görə, aprelin 7-də Dağıstan Parlamanının örtülü iclası vaqe olmuşdur [baş tutmuşdur]. Bu məsələ müzakirə edildikdən sonra məzkur [deyilən] nümayəndələrlə müşavirədə bulunmaqdan ötrü Parlaman sədri knyaz Qaplanov, Türlük-Məabir [Rabitə və Nəqliyyat] naziri mühəndis [Zübeyr] Teymurxanov, Şəriət idarəsi başçısı Qatsbinski və katib Vəlibəyovdan ibarət fəvqəladə siyasi bir heyət intixab edilmişdir [seçilmişdir]. Bundan əlavə, Azərbaycana və Gürcüstana əzimet edib [gedib], oraların siyasi dairələrini xəbərdar etməklə bərabər, Dağıstan Cümhuriyyətinin hazırda siyasi şəraitə haqqında müzakirədə bulunmaqdan ötrü digər bir siyasi heyət dəxi intixab edilmişdir. Bu heyətə Parlaman üzvü dava vəkili Mutuşev, mühəndis Xanməhəmmədov və hökumət tərəfindən Pliyev daxil olmuşlardır.

Torpaq məsələsi

Dağıstan millətləri Parlamanı torpaq məsələsini müzakirə edib və 1917-ci ildə bu məsələ haqqında vaqe olan iki iclasın [baş tutan iki yığıncağın] qətnəmələrini nəzərə alaraq, aprelin 1-də vaqe olan iclasda böylə qərar qoymuşdur:

Dağıstan Hökumətinə təklif edilsin ki, sosializatsiya əsasında olaraq torpaqların zəhmətkeşlər əlinə verilməsi üçün tez bir zamanda qanun layihəsi tərtib etsin; qanun layihəsi hazırlanmasında, həmçinin torpaqların zəhmətkeşlər əlinə verilməsi planını tərtib etməkdə hökumətlə bərabər iştirak etməkdən ötrü Parlaman komiyonu intixab edilsin [seçilsin].

Dağıstanlılar və Kuban Radası

Mövşuq [etibarlı] məlumata görə, Denikin Dağıstan millətləri əleyhinə hərəkəti Kuban Radasının həyəcanına və Könüllü ordunun hərəkətlərinə görə onun düşmənçiliyinə bais olmuşdur. Kuban nahiyə hökuməti özünü haqlı və heyətcə sosialist və demokrat ədd [hesab] edərək, Dağıstan Millətləri İttifaqının da Rada davam etdiyi şərait üzrə yaşamasını arzu edir. Kuban Radası Denikin cənub-şərqdəki hərəkətini aşkara surətdə irtica adlandırır.

General Əliyev

Çeçen nəslindən olan general [Erixan] Əliyev Lyaxov vasitəsilə Könüllü ordu ərkani-hərbi [hərbi qəragahı] tərəfindən Çeçenistan hakimi təyin edilmiş. Mövşuq [etibarlı] xəbərlərə görə, general Əliyev bundan imtina edib izhar etmişdir ki, Lyaxov onu öz doğma çeçen xalqının üzərinə hakim etməyə vəkil edilməmişdir.

VÜKƏLA ŞURASINDA [NAZİRLƏR KABİNETİNDƏ]

* Maarif nazirinin Bakıda darülfünun

[universitet] güşadı [açılması] haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir [qərara alınmışdır]:

1) Maarif nazirinə tapşırılsın ki, 1919-cu və 20-ci təhsil illəri üçün Bakıda darülfünun güşadı barəsində lazımi tədabir ittixaz etsin [tədbirlər görsün] və bundan ötrü də 10 milyon rublədən artıq olmaq şərti ilə bir smeta təqdim etsin.

2) Bakı Ticarət məktəbi mülkünü həman darülfünuna verməli.

* Hərbiyyə nazirinin miralay [polkovnik] Məhəmməd bəy Əlizadənin Gürcüstandakı siyasi nümayəndəlik cəbinədə [nəzdində] attaşə-militər [hərbi attaşə] təyini haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Nazirin təklifini qəbul ilə təsdiq etməli.

* Maarif nazirinin müəllim və Nəzarət müəssisələri məmurları məvaciblərinin artırılması haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Maarif naziri[nin] qanun layihəsini təsviblə [bəyənməklə], nazirə tapşırılsın ki, təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxal etsin.

* Maliyyə nazirinin xırda neftçilərə borc vermək haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Nazirin “neftaprovod” orderləri rəhni ilə neftçilərə borc vermək haqqındakı məruzəsi təsvib edilsin [bəyənilsin].

* Daxiliyyə nazirinin Gəncə Bələdiyyə İdarəsinə ərzaq işləri üçün bir milyon borc vermək haqqındakı qanun layihəsi istemasından [dinlənilməsindən] sonra qət edilmişdir:

Qanun layihəsini təsviblə, təsdiq üçün Məclisi-Məbusana idxal edilsin.

NƏZARƏTLƏRDƏ [NAZİRLİKLƏRDƏ]

Məsai Nəzarətində

- Kazino xidmətçiləri Məsai Nəzarətində [Əmək Nazirliyinə] müraciətən kazino sahiblərindən şikayətdə bulunmuşdurlar. Kağızın axırında öz tələbatlarını da Nəzarətə pişnihad [təqdim] edərək, qəbulu üçün lazım gələ biləcək tədabir itti xazinə [tədbirlər görülməsini] rica etmişdirlər.

- İngilis komandanlığı Rəisi-vükəla [Baş nazir] dəftərxanasına xəbər vermişdir ki, bu gün saat 11 radələrində Bayılda İngiltərə batareyasından altı dənə top atılacaqdır. Məqsəd topları sınamaqdır. Bayıl əhalisindən rica olunur ki, şüşələr sınımaqdan ötrü pəncərələri açıq buraxsınlar.

O QIZA

Ə[li] Nazmiyə

Ömür dedikləri: çapraşmış bir yol,
O çapraşmış yolun yolçusuyam bən.
- Gəl, yolum üstündə, bir sözüm vardır,
Gözəl qız, bu yolda, gəl Xızırım ol sən!

Sevda dedikləri: çılğın bir dəniz!
Bən çıxdım dənizə, qaldım yelkənsiz.
Bən ölmək, qurtulmaq istəməm sənsiz,
Sənsiz hər ikisi nə gücdür bilsən!

Söylərsəm dərdimi göydə ulduza,
Olur pək pərişan dərd yaza-yaza...
Bir soran yoxmudur o gözəl qıza –
Verdiyini dərdlərin dərmanı kimdən?

Çıplaq omuzlara pərişan tellər
Tökülər, aşiqi pərişan eylər.
Neyləyim, dərd bilən deyil bu ellər!
Ağla, yazıq könlüm, yoxdur bir kimsən!..

[Əhməd] Cavad

PAYLAŞMAQ İSTƏYİRLƏR

Gürcü və erməni hökumətləri yarım milyonluq türk-islam kütləyi-müəzzəməsini [böyük kütləsini], yəni Qars, Batum oblastları [vilayətləri] ilə Axıska və Axalkələk uyezdlərini [qəzalarını] öz aralarında paylaşmaq istəyirlər.

Axıska faciəsi Qars oblastı hüdudu daxilində olan Posxov müdiriyyətinin bugünlərdə bir bəhanə ilə gürcü əsgəri tərəfindən zəbt, Ermənistan Hökumətini tanımaq istəməyən (?) Dronun Qarsa doğru hazırlanması, paylaşmaq planının bir qədəməyi-feiliyyəsidir [əməli bir addımıdır].

Gürcü Hökuməti Axıska hadisələrindən çox əvvəl ora komandanına yazdığı gizli bir əmrnamədə Posxovu almaq üçün hüdudu üzərində bulunan yeddisekkiz köyün bir bəhanə ilə silahlarını alıb zəiflədilməsi arzusunu bildirirdi.*

İştə, o arzularını bu gün şiddətli top və pulemyot atəşləri ilə rast gəldikləri müsəlmanları qıraraq tələf etməklə meydanı-feilə gətirirlər.

Əvət, Gürcü Sosial-Demokrat Hö-

* Axıska hadisəsinə dair ələ keçən rəsmi gizli əmrnamələri, siyasi intriqaları, hadisənin əsbabi-həqiqiyyə və nəticəsini [həqiqi səbəblərini və nəticəsini] bildirən məlumatı gələcəkdə bir kitab surətində nəşr edəcəyiz.

kuməti Osmanlının, Azərbaycanın və Dağıstanın bugünkü məşğuliyətindən, müvəqqəti siyasi sükutundan istifadə edərək türklük, islam demokrati [xalqı] ziddinə olaraq, bu yolda fürsəti qənimət sayaraq silahsız müsəlmanları insafsızca qətlə edib, ərazisini vücuda gətirdikləri “əksəriyyəti” “əqəliyyəti”ə [“çoxluğu” “azlığa”] endirmək istəyir.

Çoxdan düşündüyü planını bu gün meydanı boş görüb istədiyi kimi tətbiq edir. Bunun üçün çox da uzun bəhanələrə hacət qalmayıb:

“Türk agentləri, Axıska bəyləri, əksinqiləbçilər” hazır. Bu siyasi moda sözləri hər dürlü bəhanəyə bəsdir. Lakin vəziyyətə, zəmanəyə, hətta günə görə bir az daha fəzlə uydurulsay daha əla!

Məsələn: “bir neçə yüz” “Posxov” köylüləri Osmanlı (?) zabitlərinin təhtikomandasında [komandanlığı altında] gürcü əsgəri üzərinə – ki 10-15 min miqdarındadır – hücum edir. Gürcü əsgərini qırır, camaatı üsyan etdirir. Əlbət ki, onları tərbiyə lazım. Hüdudu əmniyyətini saxlamaq gərəkdir.

İştə, sizə böyük səbəblər! Daha artıq nə lazım? Həman müqabilə (?) edib Posxovu zəbt etməli. Asiləri (?) tərbiyə etməli.

Böylə də söylədilər. Qars oblastının ən gözəl parçası olan və 15-20 min nüfusu [əhalisi] bulunan Posxovu uddular. Yarın, o biri gün Dronun hücumunu gözləyib, onun Qarsa, bunun Ərdahan, Oltuya doğru irəliləməyəcəyi nə məlum?

* * *

İngilislərin politikası da anlaşılmasın bir hal! Və ya anlaşılmasın bir bəla!

İngilislər nə Qars Hökumətini yerində

qoyur və nə də kəndiləri himayə və mühafizə edirlər. Bu hal, bu qarışıqlıq işə kəndi vəd və şərtlərinin tamamı-tamamına xilafnadır.

İngilislər Qars və Batum oblastlarını Osmanlıların əlindən aldılar ki, Sülh Konfransında o yerlərin müqəddəratı həll edilənə qədər mühafizə edələr. Daxili idarəsini yerli camaatın ixtiyarına buraxıb, kəndiləri asayışı təmin üçün kontrolyor və nazir [nəzarətçi] vəzifəsini görürlər. Halbuki, bu gün Qars oblastı idarəsi əsla gözlənməyən bir şəkli almaqdadır:

Batum oblastı idarəsi müsəlmanların çoxluğuna rəğmən beş-on xristianın əlinə buraxıldığı halda, Qars müsəlman hökuməti xoşa getməyib və ya onun istiqbalından [gələcəyindən] qorxan qomşuların fitnələrinə qulaq asılıb dağıdıldı.

Bu keyfiyyət ingilislər tərəfindən ümid edilməyən bir haqsızlıqdır.

Yarım milyon islam camaatının hüquqi-sərihəsinə [danılmaz hüquqlarına] apaşkar bir təcavüzdür.

Qafqaziyaya qanun və asayış üçün gələn bir hökumətdən bəklənilməyən qanunsuzluqdur.

İngilislərin bu hərəkəti keyli vasi [geniş] islam ərazisinin parçalanmasına bir vasitəyi-sühulətdir [asan bir vasitədir]. Qomşuların hırs [hərislik] və tamahlarına bilə-bilə meydan verməkdir.

Bu səbəblə, məsələ qayət ciddidir. Bu məsələni hər bir türk-islam, xüsusilə türk demokrasiyası dərin-dərin düşünməlidirlər. Düşünməlidirlər də, deməlidirlər:

Bu xüsusda iki dürlü siyasət ola bilər. Ya ingilislər hazırda Qars Hökuməti heyətini bacarıqsız işə dəyişdirib

daxili idarələrini kəndilərinə verməli və ya müştərək idarə edib Qars və Batum oblastlarından bir arşın yer də yad qomşu hökumətə verməməlidir.

Əks təqdirdə, yəni gürcü və erməni hökumət əsgərləri hüdudu keçdikləri sürətdə bütün camaat bir vücud kimi hərəkət edib, əldə silah müdafiə etməməlidir.

Gürcü və erməni qəzetləri Qars Hökumətinin dağıdılmasından və oraların tezliklə gürcü və ermənilərin əllərinə keçəcəyindən bəhs edib şimdiden izhərişadmani edirlər [şadlıqlarını büruzə verirlər].

Biz də hələ fürsət varkən izhari-qeyrət və həmiyyət göstərib, hüquqi-milliyəmizin müdafiəyi-biamanı [amansız müdafiəçisi] olacağımızı elan etməliyiz.

Ümidvar

SANDIQLARDA YATAN PULLARI MİLLİLƏŞDİRMƏK OLMAZMI?

Bahalıqın ümdə səbəblərindən başlıcası tacirlərin malik olduqları sərmayənin gündən-günə artıb hədsiz-hesabsız böyüməsidir. Məlum olduğu üzrə, bir çox səbəblərə görə, hökumətin mədaxili məxaricinə mütabiq [müvafiq] deyildir:

Əhalidən xəzinəyə toplanan vergilər keçmişdəki kimi kamali-rəğbətlə yığılmayıb. Halbuki, hökumətin əsas mədaxili əhalidən alınan vergilərdən ibarətdir. Vergilər vaxtılı-vaxtında verilmədiyini üçün hökumət də mədaxildən məhrum qa-

laraq məxarici ödəmək üçün sair mənbələrə müraciət edir, ayrı vəsilələr [vasitələr] aramağa məcbur olur. Asayış zamanı olsaydı, daxili və xarici istiqrazlar vasitəsilə ehtiyacı rəf etmək [aradan qaldırmaq] mümkün olardı. Lakin sabiq rus hökumətinin hər beş gündə bir istiqraz yapması əhalinin rəğbətini özündən uzaqlaşdırmışdı. Binaenileyh [ona görə], əhalini indiki halda istiqraz məsələsinə heç bir vəsilə ilə rəğbətləndirmək mümkün deyildir. Ortalıqda bir çarə varsa, o da hələlik kağız pul kəsməkdən ibarətdir. Bolşevik dövründən indiyə qədər kağız pul meydana atılmışdır. Bir bu qədər pul əhalinin ehtiyacını rəf edəmmədi. Zira, pul artdıqca, bahalıq da o dərəcə kəsbiddət edir [şiddətlənir].

Azərbaycan Hökuməti yenidən yenə yarım milyardlıq kağız pul kəsməyə iqdəm etmişdir [addım atmışdır]. Bu pullar da yenə müştərək müqavilənamələrə, böyük məvaciblərə, əlavələrə sərf olunacaqdır; bunlardan çıxıb ət, çörək, libas və sair əmtəə satan tacirlərin ciblərinə daxil olacaqdır. Bəs [deməli], kağız pulun miqdarı artdıqca məvaciblər artır. Məvaciblər artdıqca da şeylərin nırxı artacaqdır. Bunun nəticəsi olaraq, qeyri-məhdud mənfəətlərin dairəsi aşıb-daşır və sərmayələrin həddən artıq böyüməsinə bais olur. Adi vaxtlarda ticarətini min manatlıq bir sərmayə ilə yeridən bir tacir bu gün həman ticarəti həman dairədə apardığı üçün yalnız yüz min manata möhtac qalır. Odur ki, adi tacirlərin indiki sərmayələri minlərlə deyil, milyonlarla ölçülür. Bugünkü milyonçular keçmişdəki on min manatlılardır. Bu

qiyasdan köhnə milyonçuların sərmayələri şişib yüz milyonları keçmişdir. Bunun müqabilində bazarda mövcud malların və ələlxusus xaricdən gətirilmiş fabrik mallarının miqdarı gün-gündən əskilir. Odur ki, tacirlərin meyil və məhəbbətləri satmağa deyil, almağa həvəsləri artıq olduğundan əmtəə qiymətləri, camaat təbirincə, yeddinci asimana bülənd olmuşdur. Hər kəs çalışır ki, əlindəki sərmayəni verib əvəzində əmvali-mütəhərrikədən və ya qeyri-mütəhərrikədən [daşınan yaxud daşınmaz mallardan] nə olursa olsun, xülasə bir şey, bir mal sahibi olsun. Çünki anlamışdır ki, bir gün bu kağız pullarının məhşəri qopacaqdır. Hamının meyli satmağa deyil, almağa olduğundan, malların qiyməti gündən-günə, bəlkə saatdan-saata qalxır.

Bahalıqın dərəcəsi bir məqama gəlmişdir ki, onun zərbələri fəqərə sinfini əzib, bu gün əhalinin orta siniflərini xırpalamaqdadır. Hərgah, pul məsələsi bu qərarla davam edərsə, bir gün gələcək növbət sərmayədarlara, yəni milyonçulara çatar.

Bahalıq məsələsi ilə hələlik əhalinin iki sülüsü [üçdə ikisi] mübarizə edir. Vay o gündən ki, əhalinin hamısı bu bəlayə düşmüş ola! Bunun da düxulu [daxili] sülh məsələsinə bağlıdır. O gündən ki, Müttəfiqlər imzası ilə sülhi-ümumi təsdiq olundu, dərhal Yevropa və ələlxusus Amerika sərmayədarları yerlərindən qalxıb birbaşa Qafqaza, əzancümlə [o cümlədən] Azərbaycana fövc-fövc [axın-axın] gələrlər, özləri ilə də kağız pul deyil, altun paralar gətirərlər. Ənvai [növbənöv]

şirkətlər və səhmdarlar cəmiyyəti vasitəsilə məmləkətin ən böyük ticarətlərini, ən böyük sərvətlərini əllərinə alırlar. İştə, o zaman Azərbaycan sərmayədarları topladıqları milyon-milyon kağız pullarla dərdlərinə heç bir çarə qılamazlar. Bunu indidən düşünsünlər. Mədam ki, sülh məsələsi tamam olmamışdır, bizim sərmayədarlarımız üçün mümkündür ki, müxtəlif səhmdarlar cəmiyyəti tərtib verib əllərindəki boş pulları məmləkətin ənvai ehtiyaclarına sərf etsinlər. Böylə olarsa, həm pulları nüfuzunu itirməz, həm də xarici tacirlərinə qismət ola biləcək mənfəətlər də özlərinə qalar. Hərgah, yüzlərcə səhmdarlar cəmiyyətləri tərtib verilsə ümidvaram ki, heç biri işsiz qalmasın.

Məsələn, bir çox şəhər və qəsəbələrin su, elektrik, tramvay, dəmiryol, telefon, sığorta və sairələri kimi bir çox şeylərə ehtiyacı vardır ki, bunların öhdəsindən ancaq səhmdarlar cəmiyyətləri gələ bilərlər. Bundan əlavə, nə qədər fabriklərə, quru yerləri sulamaq üçün böyük arxalara, kanallara ehtiyacımız vardır. İndi tacirlərimiz buyursunlar, qəflət etməyib səhmdarlar şirkətləri yapsınlar. Bunu əncama gətirmək üçün, həmdlər olsun ki, Peterburqa yüyürmək lazım deyil. Nizamnaməni ərizə ilə hökumətə təqdim edib iki həftənin ərzində icazə hasil etmək mümkündür. Bir bu qədər müsaidələrdən sonra meydanı yenəmi Nobel və Mantaşev kimi əğyara [qeyrilərə] buraxacaqlar? Bu məsələdən tacirlərimizə həm ziyarət, həm də ticarət!

Fərhad Ağazadə

TÜRKİYƏ ƏFKARİ-ÜMUMİYYƏSİNİN HƏYƏCANI

İstanbulun türklərdən alınması, Şərqi Anadolunun ayrılması təsəvvürləri Türkiyə əfkari-ümumiyyəsinə [ictimaiyyətini] son dərəcədə əndişənək və mütəhəyyic [narahat və həyəcanlı] bir hala qoymuşdur. Bu xüsusda hökumət müxtirəsindən [notasıdan] əlavə, məmləkətin hər tərəfində, millətin hər sinifi tərəfindən təzahürlər vəqə olur, cəmiyyətlər kəndi tələb və nəzərlərini Müttəfiq dövlətlərə bildirirlər. Əzcümlə [o cümlədən], “Türk Ocağı” cəmiyyəti aşağıdakı müxtirə ilə Müttəfiq hökumətlərin İstanbuldakı səfirlərinə müraciət eyləmişdir:

“Əfəndilər!

Biz, milli Türk Ocağı əzaları [üzvləri], qəhrəman və bədbəxt millətimizin avazeyi-şikayətini sizə isal etmək vəzifeyi-əliməsi ilə mükəlləf bulunuruq [millətimizin şikayət səsini sizə çatdırmaq kimi kədarli bir vəzifəni daşıyıyıq].

Avropa mətbuatı, Şərq məsailini həllə məmur [Şərq məsələlərini həll etmək tapşırılmış] konfransın paytaxtımızı, İzmiri və Anadolu vilayəti-şərqiyyəsinə [şərq vilayətlərini] ana vətəndən ayırmağa qərar verdiyini yazır. Bir bomba qüvvəti ilə aramızda atılan bu xəbərlərin hər halda həris və gizli düşmənlərimizin icad etdiyi xain bir sənə [hiylə, tələ], intiqamcu [intiqam istəyən] bir propaqanda olduğunu zənn edirik. Zira, əfəndilər, pək eyi biliriz ki, sizin ədalətiniz, Vilson prinsiplərinin vüzuhu [açıqlığı] və bizim davamızın məşruyyəti [haqlılığı, qanuniliyi] böylə bir haqsızlığa imkan verməz. Ən dəyərli və

şayani-etimad [etimada layiq] istatistikləriniz belə, zikr edilən mənaatıqdəki [məntəqələrdəki] türk-islam əksəriyyəti-əzimasini [müsəlman türklərin böyük əksəriyyət təşkil etdiyini] isbat ilə lehimizdə şahadət edirlər.

Madam ki, məmləkətlərin hakimiyyəti haqqındakı müqərrəratınızı [qərarlarınızı] oralarda mütəməkkin [yaşayan] əksəriyyəti-əhalinin milliyyəti üzərinə bina edirsiniz, biz də bu vəhdəti-milliyəmizə toxunulmayacağından əmin ola bilərik.

Məməfih [bununla belə], insanlar qabili-sövqi-təəssür olduqlarından [təsir altında qaldıqlarından], Avropada hər gün nəşr edilən [yayılan] bu növ şayiətin [şayiələrin] Avropa əfkari-ümumiyyəsinə [ictimai fikrinə] təsir etməsindən qorxmamız da təbiidir. Halbuki, əfəndilər, İstanbul, İzmir və vilayəti-şərqiyyəni [şərq vilayətlərini] Anadoludan ayırmaq türk vətəninə başını gövdəsindən qoparıb onu başsız və üzvsüz buraxmaq deməkdir. Bu hərəkət onu öldürmək ola-caqdır.

Əfəndilər, siz ədalət və sülh üçün hər bətdiyinizi iddia edirsiniz. Zənn edirmisiniz ki, məmləkətin yarısını ayırmaq oralarda mövcud qahir bir əksəriyyəti qətil bir əqəliyyətin [böyük çoxluğu kiçik bir azlığın] – həm də nasıl bir əqəliyyət? – həris və cahil bir əqəliyyətin təhti-təhəkkümünə [hökmü altına] verərsəniz, sülh və ədaləti təmin etmiş olacaqsınız? Böylə bir haqsızlığa müsaidə etmək sülhdən sonra müdhiş bir cidali-daxilin vüqusuna [daxili müharibənin] səbəbiyyət verməkdən başqa bir şey deyildir. Bunu, əlbəttə ki, siz də istəməzsiz.

Sizinlə [qarşı-qarşıya] hər bətdedik. Bu-

nunla bərabər, heç bir gün bizə hörmət etməkdən xali [boş, uzaq] qalmadığınızı bila-qürur [təkəbbürsüz] iddia edə bilərik.

Əfəndilər, diqqət buyurunuz ki, biz bu hər bə hüdudlarımızı genişlətmək, qonşu millətləri əzmək fikri-mənfuru [mənfur düşüncəsi] ilə girmədik. Zənn edirik ki, qanlı çılğınlığın ən məğdur müharibələrindən [müharibənin ən çox haqsızlığa məruz qalmış tərəflərindən] biri idik. Bəzilərinin hökm etmək, əzmək, cahangir [imperialist] olmaq əməli [arzusunu] ilə girdiyi bu fəci [faciəli] mücadiləyə biz yalnız əzəli düşmənimizin, milli düşmənimizin, türklərin tanıdığı yeganə düşmənin – çarlıq Rusiyasının mühəqqəq [qəti, qaçılmaz] hücumuna müdafiəyi-nəfs üçün iştirak etdik.

Qədər sizi bu səfər – vaxtilə olduğu kimi ona qarşı deyil – onunla birlikdə qarşımıza çıxardı və istər-istəməz biz sizə qarşı da müdafiəyə məcbur olduq. Şimdi, söyləyiniz əfəndilər, siz ki, vətən məhəbbətini ən nəcib və ən qüdsi bir eşq olaraq tanıyanlardanınız, vətənimizi uğrunda öləcək qədər sevdikimiz üçün bizi təcziyəmi edəcəksiniz [cəzalandıracaqsınız]? Vətənpərvərliyi edam ilə cəzalandırmağa bizimləmi başlayacaqsınız? Siz ki, məzlum millətlərin istixlası [qurtuluşu] yolunda hər bətdiyinizi, zəiflərin haqqını bütün haqları[n] fəvqündə tanıdığınızı söyləyirsiniz. Biz türklərin ən müqəddəs və milli hüququmuzu nasıl inkar edəcəksiniz? Siz ki, zalımları qəhr etmək, bəşəri səadətə isal etmək [çatdırmaq] üçün ortaya atıldığınızı söyləyirsiniz. Əksəriyyəti əqəliyyətə əsir edərək yeni zalımlar, yeni bədbəxtlər vücuda gətirəcəksiniz.

Əfəndilər, siz ki, milli vüqarın ilk mübdelərisiniz [əsasını qoyanlarınsınız]. Bizim ən məşru [qanuni] vüqari-milliyəmizə öldürücü zərbəni sizmi vuracaqsınız? Düşününüz ki, biz də bu mübarək bədbəxt vətənimizi, sizin şanlı məmləkətinizi sevdiniz dərəcədə sevməkdən başqa bir şey yapmayırıq.

Əfəndilər, siz – bizim bəxtiyar düşmənlərimiz, qiymətli türk gəncliyinin çanaqqalanın yaşıl təpələrində, toplar və paslanmış tüfənglərlə möhtəşəm və müəzzəm [böyük] ahənin [dəmirdən] qalalarına qarşı nasıl qəhrəmanca öldük-lərini gördünüz. Bu müdafiənin və eşqi-vətənin məmləkətimizin qayeyi-mülkiyyəsi [mülki məqsədi], vəhdəti-milliyəsi [milli birliyi] ətrafında nasıl mətin və layətəzəlzəl [sarsılmaz] bir qala çevirdiyini [hördüyünü] hər kəsdən eyi təqdir edərsiniz. Bunun üçündür ki, millətimizin əmrini dinləmədən əvvəl, istiqbalımız [gələcəyimiz] haqqında bir hökm verməməyinizi rica edirik.

Əfəndilər, şunu da unutmayasınız, bütün bəşəriyyət namütənəhi istiqbalı [sonsuz gələcəyi] ilə sizin haqqınızda hökm vermək üçün bizim haqqımızda verəcəyiniz hökmə intizar edir.”

İRANIN MƏTALİBİ

İran heyəti-mürəxxəsəsi [nümayəndə heyəti] Bakıdan Parisə keçərkən rusca qəzetlərində bu münasibətlə bir xəbər nəşr olunmuşdu. Bu xəbərdə deyilirdi ki, İran mətalibi cüzündə [tələbləri qismində] bir də hüdud təshihə vardır. Güman olunurdu ki, bu təshihə hüdudi-Zaqafqazi-

rəfindən mühacirət etdirilmiş olan müsəlmanları köçürsün. Erməni heyəti sülh məclisinə verdiyi müxtirədə [yazılı qeydə] deyir ki:

“Ermənistan ərazisi məsələsi həll edildiyi əsnada diri qalan ermənilər deyil, ölənlər də hesaba alınmalı və yalnız bununla qalmayıb, burası da hesaba qoyulmalıdır ki, ermənilər Şərqi yeganə millətdirlər ki, mədəni bir hökumət təşkil edib qonşularını təmkin edər bilərlər [mədəniləşdirə bilərlər].”

Ermənilərin bu müddəiyatına [iddialarına] qarşı Osmanlı Hökuməti tərəfindən dəxi müqabil bir müxtirə verilmişdir. Bu müxtirədə deyilir ki:

Türkiyə Hökumətinin müxtirəsi

Türkiyə Hökuməti Sülh Konfransında olan 4 böyük dövlət nümayəndələrinə böylə bir müxtirə təqdim etmişdir:

“Türkiyə Hökuməti cahan xəritəsinin gələcək təbədülləri [dəyişiklikləri] əsasına Rəisi-cümhur Vilsonun bütün ələmi-bəşəriyyət tərəfindən təqdir edilmiş əsaslarının [prinsiplərinin] qoyulacağına şübhə etmir. Bu əsaslar mövcubincə [bu prinsiplərə əsasən] Türkiyə Hökumətinin haqqı-hakimiyyəti qeyri-müslüm olan millətlərin təhlükəsiz və azad nəşvü-nüma [inkişaf, tərəqqi] etmələri şəraiti ilə saxlanmalıdır. Dardanel boğazı ticarətdən ötrü azad olmalıdır və gələcəkdə vücudə gətiriləcək bu axırıncı maddə əleyhinə Türkiyə etiraz etməyir. 1-ci maddəyə gəldikdə, bu məsələ belə təcili layihələrə bəis olur ki, Türkiyə Hökuməti onların müqabilinə rəqəmlər və həqiqətlər göstərməyə özünü məcbur ədd [hesab] edir.”

Türkiyə rəsmi sənədi Poqos Nubar

paşa tərəfindən təqdim edilən və Yevropada kifayət qədər elan edilən “Böyük Ermənistan” layihəsindən müfəssəl surətdə mübahisə [bəhs] edir. Ermənistanın iddia etdiyi 6 vilayət təqribən 6 milyon əhali ilə məskundur. Rəsmi statistika hesabına görə, bunlardan 4 milyon 453 min 250 nəfəri müsəlman, 918 min 875 nəfəri erməni və 632 min 875 nəfəri başqa xristianlardır. Hətta ermənilərə hüsn-təvəccöh göstərən İngiltərə qamusül-ələmi (ensiklopediya) müsəlmanların miqdarını az göstərməklə bərabər, Ermənistanın iddia etdiyi yerlərdə müsəlmanların əksəriyyət təşkil etdiyini etiraf etməyə məcbur olmuşdur. Türkiyə Hökuməti bu vilayətlərdə baş verən müəssif [təəssüflü] hadisələri və müsəlmanların müqəssir olduqlarını inkar etməyir. Lakin dövlətlərə xəbər verir ki, Türkiyə Hökuməti İspaniya, İsveçrə, Danimarka, Hollandiya və İsveç hökumətlərinə müraciət edib, bu hamı müəssif hadisələrdə bir tərəfdən erməni komitələrinin, digər tərəfdən müsəlmanların nə dərəcədə müqəssir olduqlarını aşkar etmək məqsədilə türk və erməni nümayəndələri iştirakı ilə məhəllində [yerində] anketa yapılmasını xahiş etmişdir. Türkiyə Hökuməti öz müqəssirlərini məsuliyyətə cəlb etməklə bərabər, eyni zamanda hamıya elan edir ki, erməni quldur dəstələri öz vaxtında rus padşahı ordusunun şərq vilayətlərə hücumundan istifadə edib milyondan ziyadə müsəlmanları qərdətmişlərdir. Bu həqiqət nəinki bitərəf dövlət nümayəndələri tərəfindən, hətta rus əsgəri dəstələrinin özlərinin verdikləri məlumatla dəxi təsdiq edilmişdir. Hələkətdən və qarətdən xilas olmaq

üçün müsəlman əhalisinin artıq bir hissəsi dağlarda və qonşu vilayətlərdə özünü sığınacaq axtarmışdır. Bunlar İndiyə qədər də hələ buralarda yaşamaqdadırlar. Məmləkət büsbütün rus əsgərlərinin, ələlxüsus erməni quldur dəstələrinin qərətinə məruz qalmışdır. İndiyə qədər bir elə yer yoxdur ki, orada xarabazarlıq nişanəsi olmasın. Hər bir beynəlmiləl komitəsi bu vilayətləri gəzərsə, asanlıqla bu həqiqətləri təsdiq edə bilər.

Bir para erməni dairələri tərəfindən Qafqaziyadan Kilikiyaya qədər Böyük Ermənistan təşkil edilməsi məsələsi qaldırılmışdır. Fəqət böylə bir hökumət təşkili Rəisi-cümhur Vilsonun əsaslarına ziddir. Beş milyon müsəlmanı az bir miqdarda erməniyə tabe etməyə heç imkan yoxdur. Bu iş daimi iğtişaşə və qanlı müsadimələrə [toqquşmalara] bəis olar. Çünki Böyük Ermənistan əməli vücudə gətirilməyəcək bir işdir. Erməni məsələsini həll etməkdən ötrü ancaq iki yol vardır: Biri budur ki, ya müsəlmanların əksəriyyəti[ni] nəzərə alıb əqəliyyətin [azlığın] təhlükəsiz və azad nəşvü-nüma etməsindən ötrü möhkəm təminat qoyulmaqla Türkiyə hakimiyyəti saxlansın, yaxud Türkiyə hesabına olaraq Qafqaziya Ermənistanının torpağı bir qədər böyüdülsün, tainki Ermənistan köçmək arzusunda olan ermənilərin hamısını oraya köçürsün. Münasibəti nəzərə alaraq, bu axırıncı məsələ xeyli müvafiqdir. İsveç nümayəndəsinin sədarəti altında müsəlman və ermənilərin müsəvi nümayəndələrindən ibarət müştərək komisiya sərhəd və mütəqabil mühacirət [qarşılıqlı köç] mənafeyi nöqtəyi-nəzərindən

bu məsələni təmin edə bilər. Məsələnin bu üsul ilə həll edilməsinin yaxşılığı ondadır ki, bu qarışıq məsələni birdəfəliyə həmişəlik qurtarar.

Ermənilərin artıq bir hirs və fəzlə bir iştaha nəticəsi olan bu mətalibinin [tələblərinin] Avropa əfkari-ümumiyyəsi [ictimai fikri] üzərinə nə kimi bir təsir verdiyini bilmək üçün Fransa Hökumətinin naşiri-əfkəri [fikirlərini yayan orqanı] bulunan “Tan” qəzetəsinin aşağıdakı məqaləsini dərc edirik. “Tan” qəzetəsi deyir ki:

“Erməni heyəti-mürəxxəsəsi konfransa verəcəyi müxtirədə erməniliyin hüququ yalnız sağ qalanların ədədi ilə ölçmək caiz olmayacağını, ölmüş və sağ nə qədər erməni varsa kəffəsinin [hamısının] sadasını eşitmək bir lazımeyyəddə [ədalətin şərti] olduğunu, bəxusus ki, ermənilər Etifaqın [Antantanın] davası uğrunda hər bərdərdən qanlarını tökdüklerini, 150 min erməninin rus ordusu süfufunda [səflərində] hər bərdərdə (Lejyon donör) qitəatında [hərbi hissələrində] bulunmuş olan bir çox ermənilərin həyatlarını fəda eylədiklərini, Şərqə məxsus olub əfradı əksəriyyət üzrə əcanibdən mürəkkəb olan bəzi qitəat mövcudunun bilxəssə ermənilərdən tərəkküb etdiyini [fərdlərinin çoxu xariclərdən ibarət olan bəzi hərbi hissələrin xüsusilə ermənlərdən təşkil edildiyini] zikr və bəyan edir.

Şimdi erməni müddəiyat və mətalibatının nə kimi həvaliyə təəllük etdiyi [erməni iddialarının və tələblərinin hansı əraziləri əhatə etdiyi] məsələsini tədqiq edəlim. Bu ərazinin bir qismi Türkiyəyə və digər qismi Rusiyaya aiddir. Rus ərazisinin əlyövüm [hal-hazırda] bir Erməni Cümhuriyyəti halında mütəşəkkil olan

aqşamı [hissələri] bütün İrəvan əyalətindən başqa, Tiflis əyalətinin həvaliyə-cənubiyəsini [cənub tərəfləri], Yelizavetpol əyalətinin cənub-qərbi qismini və Ərdəhanın şimalındakı ərazi parçası müstəsna olmaq üzrə Qars əyalətini havi və camedir [əhatə edir və özündə birləşdirir]. Demək ki, erməni hökuməti ərazisi Batuma təqribən 30 kilometrə məsafədə kain [yerləşən] bir nöqtəyə qədər uzandıqdan başqa, Tiflisdən Bakıya doğru axmaqda olub, bəhri-Xəzər sahilindən etibarən 150 kilometrə uzunluğunda bir hövzə təşkil edən Kür nəhrinin isqa etdiyi [suladığı] yerləri və bir də Rusiyanın vaxtilə İrandan zəbt etdiyi bəzi nəvahini [nəyahələri] və əzcümlə [o cümlədən] Naxçıvan məntəqəsini ehtiva etməyir.

Erməni heyəti-mürəxxəsəsinin Türkiyə ərazisinə aid müddəiyyəti Van, Bitlis, Diyarbəkir, Xarput, Sivas, Ərzurum və Trabzon vilayətinə təəllüq etməkdədir [aid olmaqdadır]. Tələb olunan ərazi xaricində buraxılan yeganə yerlər Murad çayının cənubunda kain və kürdlərlə məskun həvalidən başqa, Ordudan Sivasla mümtəd [uzanan] bir xəttin qərbində vəqə türk məmalikidir [diyarlarıdır].

Bundan başqa, erməni heyəti-mürəxxəsəsi Kilikiya qitəsini dəxi istəyir ki, o halda matmahı-nəzəri olan [göz dikdiyi] ölkə, Bəhri-Səfidə [Aralıq dənizinə] qədər uzayan və əzcümlə Mərsin və İskəndərun kimi iki mühüm limanı ehtiva edən məmaliki-vaseədir [geniş diyarlardır]. Demək ki, erməni hökuməti Asiyayi-süğrənin [Kiçik Asiyanın, Anadolunun] Toros silsileyi-cibalının [dağ silsiləsinin] və Sivas ovasının şərqindəki bütün aqşamını [hissələrini] işğal edəcək və həm Bəhri-Səfid, həm Qara dəniz üzərində məxrəclərə

[çıxışlara] malik olacaqdır.

Qara dəniz məsələsinə gəlinca, erməni heyəti-mürəxxəsəsi bu məsələ haqqında bundan bir müddət əvvəl, yunan hökuməti ilə uyuşmuş olduğunu bəyan edir. Bu etilafın [uzlaşmanın] nəticəsi olaraq, Yunanıstan Trabzon üzərində bir taqım hüquq iddia etməkdən sərfi-nəzər etmişdir [əl çəkmişdir]. Lakin Fransanın tarixi bir rol oynamaq və bəzi hüququnu müdafiə etmək vəzifəsi ilə mükəlləf olduğu [borclu olduğu, məsuliyyət daşdığı] Kilikiya və İskəndərun həvalisi haqqındakı erməni mətaliblərinə [tələblərinə] gəlinca, bunlar Fransa Hökuməti ilə əvvəldən bir etilaf hüsula gəlmədən irəli sürülmüşdür.

Keçərkən qeyd və işarət etməyə lüzum gördüyümüz bu zühul [yaddan çıxmış məsələ], ermənilər naminə arz olunan mətalibəti münsifanə bir fikirlə dərpış etməkdən bizi mən edəmməz [insafılı bir surətdə qiymətləndirməyimizə mane ola bilməz]. Fransa, nəfs və tiynətinə [şərəfinə və xarakterinə] sadıq qalmaq üçün ədalət və xeyirxahlığı heç bir zaman əldən buraxmamağa məcburdur. Lakin tam ədalət fikri və ermənilərə qarşı tutduğumuz məhəbbət hissədir ki, bizi ermənilərin nəzəri-diqqətini proqramlarının zəif bir nöqtəsi üzərinə cəlb etməyə sövq etməyir.

Ermənilərin qəbul etmək istədikləri eyni nöqtədən məsələni tədqiq edəlim. Guya 1918 qətlialmaları heç vüqu bulmamış və guya ölümlər sağ imiş kimi mühakimə edəlim və erməni patrikxanası tərəfindən 1912 tarixində nəşr edilib, mösyö Learın 1913-də ermənilər lehində yazdığı bir əsərə nəql etdiyi ərqamı [rəqəmləri] əsas ittixaz edəlim [əsas götürəlim]. Bu ərqamdan müstəban olan

[anlaşılan] həqiqət şudur ki, ermənilər Ərzurum, Bitlis, Xarput, Diyarbəkir və Sivas vilayətlərində aqəliyyətdə [azlıqda] bulunurlar və ancaq Van vilayətindədir ki, pək cüzi bir əksəriyyəti haiz [çoxlığa sahib] bulunurlar. Van vilayətində 350 min nüfusdan 180 mini ermənidir. Vilayəti-sittədə [altı vilayətdə] ermənilərin ümum əhaliyə qarşı nisbəti-ədədiyyəsi [say nisbəti] ancaq yüzdə 38,9 raddəsindədir.

Kilikiya məntəqəsində min-həysül-məcmu [cəmis] 407 min erməni vardır. Halbuki bu qitənin ancaq bir qismini işğal edən Adana vilayətinin nüfusu [əhalisi] 420 minə bəliğdir [çatır]. Trabzon vilayətinə gəlinca, o tarixlərdə ermənilər bu həvaliyə hənzuz göz dikməmişlərdi. Lakin erməni heyəti-mürəxxəsəsinə hər halda məlum olmaq lazım gələn bir xəritə bu vilayətdə sakin ənasiri-müxtəlifə [müxtəlif ünsürlər] haqqında bəzi məlumat verir. Vilayətin qismi-mərkəzində 20 min və qismi-şərqində 5 min erməni vardır.

Erməni qövmünün bu dağınlılığı fütuhəti-mütəvaliyə və mütənaibənin [dayanmadan, bir-birinin arxasınca baş verən fəthlərin] bir nəticəyi-zəruriyyəsidir [zəruri nəticəsidir]. Məzkur [adı çəkilən] qövm 8-ci əsrdə vüqu bulan [baş verən] ərəb istilasının bidayətində [əvvəllərində] dağılmağa başladı. Şübhəsiz ki, bu mühüm bir səbəbi-zəfdir [zəiflik səbəbidir]. Ermənilər üçün hürriyyət və əmniyyət [əmin-amanlıq] dövrü hülul etdiyi [gəlib çatdığı] şu anda dağınlılıq məhzur və müzirrinə [çəkiniləsi, təhlükəli və zərərli bir şey olan dağınlılığa] bir çarə və davamı bulmalı, yoxsa bunu idaməmi [davammı] etdirməli? Erməni millətini bir kütleiy-

mütəkəlifə [kəşif, sıx kütlə] halında yaşayacağı daha kiçik bir vətənməi sıxırdırmalı və ya hər tərəfində aqəliyyətdə qalacaq bir imperatorluğu erməniliyə bəxş və təfriq etmək [ayırmaq] surətilə bu ünsürün qəvafili-mütəfərriqə [bir-birindən qopmuş, ayrı-ayrı dəstələr] halındakı tərzihəyatına bir mahiyyəti-daiməmi verməli [daimi bir mahiyyətmi qazandırmalı]? Erməni heyəti-mürəxxəsəsi məhdud bir vətən və ya vase [geniş] bir imperatorluq şiqqlarından [variantlarından] ikincisini tərcih etlədi. Biz kəndi irqdaşlarının mənfəəti naminə digər bir surəti-həlli hər halda mürəccəh buluruz [daha üstün hesab edirik].”

İstanbulda nəşr olunan “Kuryer de turki” Türkiyənin bu müxtirəsinə ciddi surətdə tərəfdar olur və deyir ki, türklər bu müxtirədə haqlıdırlar.

London mətbuatı cümləsində olan İngiltərənin ən məşhur “Morning post” qəzetəsi bu barədə yazır:

“Poqos Nubar bütün hərərəti ilə öz layihəsinə tərəfdar olur. Ermənilər barəsində olan əfsanələr barəsində cürbəcür nağılları dəlil göstərir. Amma bununla bərabər, fransız əhli-xibrələrinin [mütəxəssislərinin] və istatistiklərinin hesabına görə, ermənilər Türkiyənin beş vilayətində aqəliyyət [azlıq] təşkil edirlər. Fəqət yalnız bir vilayətdə ermənilər əhəmiyyətsiz bir əksəriyyət təşkil edirlər. Ona görə də ermənilərə Qara dənizdən Bəhri-Səfidə [Aralıq dənizinə] qədər böyük bir Ermənistan vermək deyil, ancaq müxtəsər Ermənistan Cümhuriyyəti tərtib etmək olar ki, oraya cahanın müxtəlif yerlərinə yığışan ermənilər oraya cəm ola bilsinlər.”

YALAN ŞAYIƏLƏR

Vaxtilə İran şahı “tiryak çəkib də öldü” deyə xəbər verən qəzetə, bu kərə də neçə gündən bəridir Zaqafqaziya cümhuriyyətlərinin Müttəfiqlər tərəfindən tanınmadığına dair xəbərlər uydu-rub durur. “Znamya truda” qəzetəsinin üç gün əvvəl verdiyi müxtəsər xəbəri dünən dəxi general Tomsonun Gürcüstan Rəisi-hökuməti [Baş naziri] Jordanya ilə vaqə olan gizli müsahibəsini təqib etdi. Fəqət bu kimi şayiələr qətiyyənlə heç bir rəsmi mənbədən alınmamışdır. Bu xüsusda bir xəbər olsaydı biz onu “Röyter” acentəsindən, bolşevik acentəsindən və sair mənbələrdən həman eşidə bilərdik. Halbuki böylə bir xəbər yoxdur. Onun üçün dəxi bu kimi sui-niyətlə nəşr olunan şayiələri ehtiyatla oxumalıdır.

BAKI XƏBƏRLƏRİ**Top atılacaqdır**

Bu gün, çaharşənbə günü Bayılda 6 danə ingilis topu atılacaqdır. Bayıl əhəlisinə xəbər verilir ki, toplar atıldığı zaman pəncərələrinin şüşələri sınımaq üçün təşvişə düşməyib pəncərələrini açıq qoysunlar.

Fransa səfirinin əzimi

Aprelin 12-də 7 nömrəli qatarla Fransa səfiri Bakıdan Batuma hərəkət və əzimet etmişdir [yola düşmüşdür].

- Aprelin 12-də İngiltərə nəqliyyat

idarəsi rəisi polkovnik Braun “Evelin” nam [adlı] paroxodla Bakıdan Ənzəliyə hərəkət etmişdir.

Naxçıvan general-qubernatorunun əzimi

Aprelin 13-də 7 nömrəli sürət qatarı ilə Naxçıvan general-qubernatoru Gəncədən Tiflisə hərəkət və əzimet etmişdir.

Təhqir

Srağagün Bələdiyyə İdarəsində Ərazi Şöbəsinin müdiri Heybətqulu Məhəmmədbəyov Fəllahət [Kənd təsərrüfatı] Şöbəsi kargüzəri Qalanovskini vurmaqla təhqir etmişdir. Buna görə də bütün bələdiyyə xidmətçiləri iclas dəvət edərək həmin məsələni müzakirə etmiş və Məhəmmədbəyovun Bələdiyyə İdarəsindən əzl edilməsini [azad edilməsini] tələb etmişlərdir. Onların tələbi qəbul edilmədikdə, tətıl edəcəklərdir.

Dəlləklər İttifaqı

Aprelin 14-də “Müsəvat” idarəsində Dəlləklər Şurası vüqu bulub Abbasqulu Kazımzadənin Dəlləklər İttifaqı barəsində izahatından sonra zeyldəki əşxas [aşığıdakı şəxslər] müvəqqətlən olaraq İttifaq idarəsinə seçilirlər: Məşhədi Qasım Məstanzadə, Məşhədi Muxtar Əlizadə, Qəzənfər Əlizadə, İmaməli Hüseynquluzadə.

Aprelin 15-də müvəqqəti idarənin iclası vüqu bulur [baş tutur]. Nizamnaməni tərcümə etmək qət olunur. Qəzənfər Əlizadə İttifaqın keçən ildəki mədaxil və məxarici barəsində izahat verir. İttifaqın məzkurda [adı çəkilən şəxs-

də] bulunan 172 (yüz yetmiş iki) manat pulundan 62 (altmış iki) manat nizamnamələrin yazdırılmasına sərf olunubdur. Qalan 110 manatı Qəzənfər cənabları 2-ci ümumi iclasda seçiləcək xəzinədarə verəcəkdir. Müvəqqəti idarə üzvləri üzvlər yazmalıdırlar.

* Aprelin 15-də hamballar tərəfindən seçilmiş nümayəndələrlə təbliğət və təşkilat Şöbəsinin sədri Abbasqulu Kazımzadənin müşavirəsi oldu. Hamballar nümayəndələri zeyldəkilərdilər [aşığıdakılardır]: Cavad, Məşhədi Əbdülhüseyn Xəlilzadə. Müşavirədə Əncüməni-İrəniyan [İrənlilər Şurası] tərəfindən Məhəmmədcəfər Əliabbazadə, Heyəti-Şurəviyyə [Şura Heyəti] tərəfindən Mirzə Möhsün Əlizadə dəxi iştirak edirdilər. Hamballar nümayəndələri şikayət edirdilər ki, keçən il soyuz [ittifaq] onların bir çox pulunu yemişdir. Ona görə, şimdi ayrıca bir ittifaq təşkil etmək istəyirlər. Cümə günü saat 12-də hamballar nümayəndələrinin iclası olacaqdır və idarə seçiləcəkdir.

Doktor**Ağahüseyn Kazımov**

Gəlib naxoşları yenə qəbul etməyə başlayıbdır. Əmrazi-daxiliyyə [daxili xəstəliklər]. Qəbul edir səhər saat 10-dan 11-ədək; axşam saat 5-dən 7-yədək. Ünvan: Parapet, Şəfi İbrahimovun evində 3-cü mərtəbə. Telefon: 86-27.

5780

**Doktor
Musa bəy Rəfiyev**

Daxili əmraza [xəstəliklərə] düşər olan naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Səhər saat 9-11-ə kimi. Axşam saat 5-7-yə kimi. Ünvan: Armyanski, nömrə 15. Telefon 16-80.

b-37

Tərəzi

Tərəzi satılır hər bir şeyi ilə. Afiserski küçədə nömrə 5, Bağırovun mağazasında.

8716

**Müvəqqəti müdir:
Hacıbəyli Üzeyir**

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR**Qismirəsmi**

səh. 261. “Donskoy Darülfünun”: Don Universiteti, indiki Don Dövlət Aqrar Universiteti nəzərdə tutulur.

Yeni Kabinə əzaları

səh. 263. “Ümuri-Xeyriyyə və Nafiə naziri – Viktor Klenevski”: qəzetdə “Səhiyyə naziri – Viktor Klenevski” kimi getmişdir.

Azərbaycan**Məclisi-Məbusanında**

səh. 264. “Parisdə iniqad edən məhkəməyi-kübra”: Parisdə yığılan böyük məhkəmə; Paris Sülh Konfransı nəzərdə tutulur.

səh. 265. “inarodes” [инородец]: Rusiya imperiyası dövründə, ucqarlarda yaşayan, rus olmayan əhaliyə verilən ad; əcnəbi.

səh. 268. “modus vivendi”: gələcəkdə qəti və uzunmüddətli sazişlərlə əvəz edilməsi nəzərdə tutulan müvəqqəti razılışma yaxud ilkin saziş.

Teleqraf xəbərləri

səh. 270. “Ağ kitab”: Bir sıra ingilisdilli ölkələrdə hökumətin gələcək siyasi kursunu izah yaxud müxtəlif mövzularda sənədləri ehtiva edən rəsmi nəşr.

“Avamlar Kameronası”: Britaniya Parlamentinin aşağı palatası olan İcmalar Palatası nəzərdə tutulur.

Sülh ətrafında

səh. 271. “Matin” [Le Matin]: 1882-1944-cü illərdə Parisdə fransız dilində nəşr edilən gündəlik qəzet.

“Pişonun rəyinə şərik olur...”: qəzetdə “Pişon” yerinə “Mişon” getmişdir.

Paylaşmaq istəyənlər

səh. 275. “Əvət, Gürcü Sosial-Demokrat Hökuməti...”: qəzetdə bu cümlədə “ərazisini” sözünün yeri səhv düşmüşdür; düzəldik. Cümlə qəzetdə belə idi: “Əvət, Gürcü Sosial-Demokrat Hökuməti Osmanlının, Azərbaycanın və Dağıstanın bugünkü məşğuliyyətindən, müvəqqəti siyasi sükutundan istifadə edərək ərazisini türklük, islam demokrati ziddinə olaraq, bu yolda fürsəti qənimət sayaraq silahsız müsəlmanları insafsızca qətlə edib vücuda gətirdikləri “əksəriyyəti” “əqəliyyəti” endirmək istəyir.” “...müsəlmanların çoxluğuna rəğmən...”: qəzetdə “çoxluğuna” yerinə “yoxluğuna” getmişdir.

səh. 276. “Ümidvar”: bu imza Ömər Faiq Nemanzadəyə məxsusdur.

Türkiyə**əfkari-ümumiyyəsinin həyəcanı**

səh. 279. “əzəli düşmənimizin”: qəzetdə səhvən “onu düşmənimizin” getmişdir.

Ermənilərin istədiyi

səh. 282. “Rəisi-cümhur Vilsonun bütün aləmi-bəşəriyyət tərəfindən təqdir edilmiş əsaslarının”: qəzetdə “təqdir” yerinə “təqdim” getmişdir.

səh. 283. “Tan” [Le Temps]: 1861-1942-ci illərdə Parisdə fransız dilində nəşr edilən gündəlik qəzet.

“lejyon donör” [Légion d'honneur]: fəxri legion.

səh. 284. “müsyö Lear”: burada söhbət, əsərlərini Marsel Lear imzası ilə yazan Türkiyə erməni Kırkor Zohrabdan gedir.

səh. 285. “Vilayati-sittə” (Altı vilayət): Burada söhbət Osmanlı dövlətinin Ərzurum, Van, Mamurətüləziz, Diyarbəkir, Sivas və Bitlis vilayətlərindən gedir. Bu vilayətlər, Rusiya və Qərb dövlətləri tərəfindən, bölgədə erməni dövləti qurulması layihəsinin tətbiq sahəsinə çevrilmişdi. Bu vilayətlərə

“Ermənistan” yaxud “Erməni vilayətləri” deyilməyə, San-Stefano və Berlin sülh müqavilələrindən sonra başlanmışdır. 1877-1878 Türkiyə-Rusiya müharibəsi nəticəsində 3 mart 1878-ci ildə imzalanan San-Stefano sülh müqaviləsinin XVI maddəsində bu bölgədən “Ermənistan” deyə söz edilmiş və Türkiyənin burada dərhal reformlara başlaması, həmçinin erməni əhalisinin təhlükəsizliyini təmin etməsi tələb edilmişdir. 13 iyul 1878-ci ildə imzalanan və San-Stefano müqaviləsinin Türkiyə üçün ağır şərtlərini müəyyən ölçüdə yüngülləşdirən Berlin müqaviləsində də bu bölgədən “ermənilərin yaşadığı vilayətlər” deyə söz edilmiş və eyni tələblər təkrarlanmışdır.